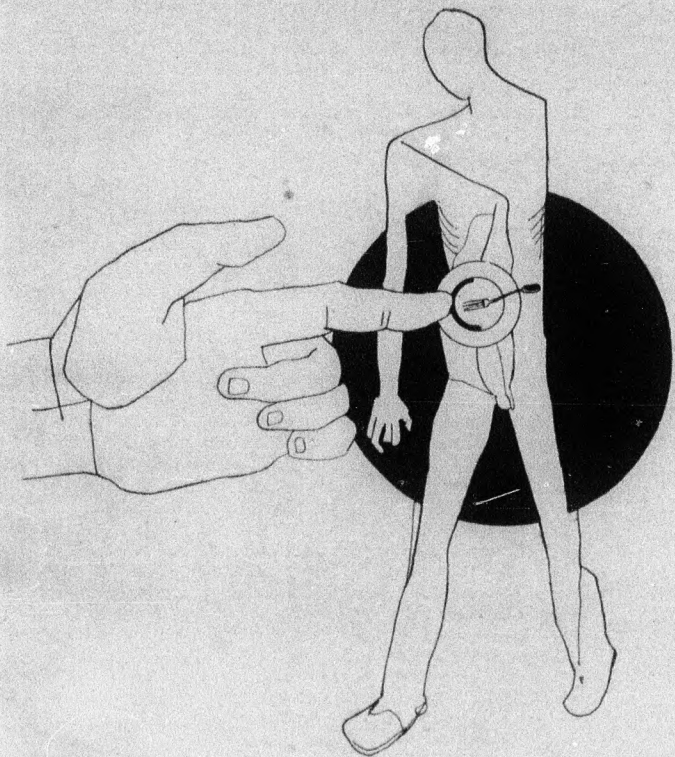

munka

szocialista társadalmi és művészeti beszámoló
szerkeszti: kassák lajos budapest lehel-utca 6

Dor rajza.

Mussolini: Gondolataim című könyvéből:

«Mi a fasizmus? A demokrácia megfosztotta a nemzeti életet a siflústól, a fasizmus azonban visszaszerezte a színt, az erőt, a festőiséget, meglepetésszerűt, a misztikumot, szóval mindazt, ami csak számít a tömegek életében. Mi mindenféle hangszereken játszunk, kezdve az erőszaktól a vallásosságig s a kultúrától a politikáig.» Ime így szól a Duce s aki az ellenkezőjét meri mondani a fasizmusról, azt a nagy Duce nem holmi különös hangszerelemmel, hanem egy egyszerű törrel ledöföti.

Az agrárkrízisről értekezik Czettler egyetemi tanár úr és ebben a két mondatban összegezi világos és cáfolhatatlan igazságait: «Az agrárkrízis épügy, mint minden világháza, jórészt lelki válság. Az emberiség elszakadása az Isten által megszabott parancsoktól, az Údvözítő, mint a világ tanítómestere által kijelölt úttól.» Ez csak világos. De aztán jött a boléta s megkísérli a nagybirtokosokat visszavezetni Istenhez.

A népegészségügyről tartott előadást Basil G. Eaves newyorki professzor. Indítványt terjesztett be, melyben azt követeli, hogy a 18—40 éves emberek részére államilag tiltassék meg a csokoládé. Vizsgálatai közben arra az eredményre jutott, hogy a tüdővésznek, ennek a szörnyű betegségnek a csokoládé az oka. — Így egy professzor s mi most szégyelhetjük magunkat, mert mi eddig a tuberkulózis terjesztőinek a nagy tömegek nyomorúságos táplálkozását, nyirkos és piszkos tömeglakásait s általában a mai gazdasági rendszert tartottuk.

1930 december 16 szám II évfolyam

A. HABARU: 259 EMBERHALÁL — 14% OSZTALÉK

A lapok jelentik:

(Aachen, okt. 21.) Az Eschweiler-Bergwerksverein alsdori Anna II. bányájának Wilhelmschacht aknájában ma reggel szerencsétlenség történt. A halottak száma állítólag jelentékeny.

A Kölner Tageblatt okt. 23-án jelenti:

(Aldorf, X. 22.) A bányában lévő munkások sorsának bizonytalansága miatt a lakosság izgalma ma este óta egyre fokozódik. Ejjélig a 235 halott közül csak 59 kilétét sikerült megállapítani. Számos asszony 40 órája áll az Anna I. bánya kapuja előtt. Be akarnak jutni. A tömegből néha fenyegetőzések és átkozódások hallatszanak. Egy asszony elájul.

A Deutsche Bergwerks-Zeitung okt. 24-iki számából:

„Ma, a tőzsdei pánik, a márka elől való menekülés, a bizonytalan külföldi kölesönök idején, kötelességünknek tartottuk a vállalat jövőjének a lehetőségeit megvizsgálni, mert a vállalatól számos munkás anyagi élete függ.”

* * *

Aldorf, október végén.

A Wilhelmschacht megállónál az ember egy magas, piszkos téglafalba ütközik, amelynek ablakai a tetőig érnek. Úgy néz ki, mint egy bombák által elpusztított falusi templom maradványa. A vörös fal tele hasadékokkal, repedésekkel, a föld gerendaomladdal, üvegesérréppel van teleszórva. Az ablakok hatalmas lyukak. Nem látni mást, mint ezt a falat és belül, fönt a gerendák alatt különös, mozgó árnyakat. Érthetetlen.

Akasztoflak látszanak. Kétszáz-háromszáz akasztoflak, akik vékony huzalokon függve csöndesen hintáznak az űrben. Eltávolodnak egymástól, aztán újra közelednek egymáshoz. Zajtalanul összecsapnak, ölelkeznek, forognak, majd hosszú ideig mozdulatlanok maradnak. Különféle ruhákba vannak öltözve, amelyek mégis mind hasonlóak. Nincsen fejük, nincs kezük, nincs lábuk. Testük sincs, de a térdek, a könyökök, a hus minden vonása él még a szövetek mozdulataiban.

Ez az Anna II. bánya öltözője. A bányászok cipősarka nagyokat koppant a reggeli ködben, amikor a vörös téglaházak mentén a bányába jöttek. Meztelen törzsük világított a ruhaváltásnál az öltöző homályában. Aztán bőrsapkával a fejükön a lifthez mentek. Közömbösen szálltak le a tárnákba, ahol csapatokban szétoszlottak. Két órával később a gázmaszkos mentők fekete hustomegeket hoztak fel helyettük. Három nap múlva 100 sebesült hőrög a kórházakban, számos emberi test pedig ott fekszik még a földszin romjai alatt, vagy a bánya mélységeiben. És az Anna II. bánya öltözőjében, a huzalokon lógó ruhák alatt több mint 150 koporsó sorakozik egymás mellett.

*

Az ember azt hiszi, hogy a virágkiállítás van. A fakoporsók eltűnnek a virágcsokrok, koszorúk halmazában. A gyászkarpitok még jobban elmélyítik a helyiség sötét-ségét. A temetés előtti napon a hozzátartozók eljönnek utoljára búcsúzni a halottaiktól. Könnyező asszonyok csendes, hosszasan simogatják a deszkákat.

Egy anya koporsótól koporsóig sietve, kiáltozza: „Egyetlen fiam, egyetlen fiam.”

A gyermekek értelmetlenül bámészkodnak. A férfiak szeme száraz. A tekintetükben sötét láng lobog: A testvéreik, gyermekük, apjuk temetése után, holnap újra lemennek a bányába.

Ötven holttest kilétét nem sikerült megállapítani. Egyes koporsókon a következő felirat van: „Nem kinyitni.” A fehér lepedő alatt felismerhetetlen emberhustörmelék. Egy másik koporsó felirata több család tragédiáját foglalja össze: „Fadert Johann. A felesége még nem ismerte fel.” Egy harmadik felirat szinte az örületbe kerget: „Thelen, Alsdorf. Állítólag még él.”

*

A Vöröskereszt szamaritánusai a hozzátartozók előtt

felemelik a koporsófüdeleket. Sötét van. Az aggodalmas arcok kutatva merednek a homályba. Ekkor valaki világot gyújt. Egészen hátul, a gyufa fellobbanó fényében egy fej jelenik meg a lepel alól. „Nem, ez nem ő.” A keresők továbbmennek a következőhöz, aztán így tovább a következőhöz. Sebekkel elborított, az égéstől megduzzadt, violaszín arcokat, hatalmasra dagadt fejeket, sérületlen nyugodt tekinteteket lehet látni a lepek alatt. Egy egészen fiatal ember, fejét kissé lehajtva, végtelen szeliden mosolyog, a koporsóban.

*

Itt vannak az ismeretlenek ruhái. Eddig még nem sikerült felfedni személyüket s az anyák ujjai most tévován vizsgálják a kék vásznat, keresik a varrásokat, amelyeket ők maguk csináltak a feldult családi tűzhely lámpája alatt.

— „A bátyámat csak a balkarjáról tudtam felismerni”, — mondja könnyek nélkül nekem egy fiatal leány. — „Ő tudniillik Harry Pielnek, tetszik tudni, a híres filmszínésznek a képét tetováltatta a karjára.”

Egy gyászruhás asszony egy nagy, a láng által teljesen deformált fejű holttestben a vejét véli felfedezni. De a fiatalember apja, egy öreg bányamunkás, aki munkaruhában áll az asszony mellett, tévővázik. Nem biztos a dologban. Felfedik a hulla jobb lábszárát, hogy a térdén levő különös ismertetőjelet megkeressék. Nem találják s a vita az asszony és az apa között elmérgesedik. Az asszony sir, ordít s az öklével veri a fakoporsót.

— „Én mondom, hogy ez Karl, én mondom, hogy ez Karl!” — kiáltja.

Az apa egy ideig vitatkozik, de aztán elfogy az ereje az öreg embernek. Leejtí a karjait s vállat vonva mondja az asszonynak: „Hát jól van, vidd magaddal, ha akarod.”

A koporsók között, kezükben nyitott regiszterkönyvvel, amelyben a munkások névsora van bevezetve, az igazgatóság két tisztviselője közeledik. A könyv fekete vászonba van kötve, úgy néz ki, mint egy könyvelési főkönyv. Neveket és számokat írnak hasábjába.

Tartozik és Követel. Nyereség — Vesztesség.

Ők most a halál könyvelői.

*

Mi történt október 21-én?

A szénégető- és a koksztelep között levő torony órája reggel 1/28 órakor megállt. Ebben a percben a bányában, 260 méter mélységben, robbanás történt. A robbanás ereje végigütődött a folyosókon, beomlasztotta a falakat s megmérgezte a levegőt. Néhány perccel később a torony kijáratánál egy másik robbanás rombadöntötte a környéken levő épületeket. A bánya mélyén néhány száz ember, akiket a láng csodálatosképpen megkímélt, a szomszéd tárnák kijáratai felé menekült.

Amíg az Anna II. bánya megmenekült és a szomszédos Anna I. bánya munkásai, az önkéntes vöröskeresztesek és a tüzoltók a mentőmunkálatokhoz fogtak, a megrémült nép a szerencsétlenség színhelye felé tödült. A robbanást néhány kilométer távolságra is el lehetett hallani. A munkásfalvak rögtön megértették: a halál üzent most nekik. Alsdorfban és a szomszéd falvakban kétszáznál több házba beköszöntött a gyász. A konsternáció és az örület levegője az Eschweiler Bergwerks Verein irodáira is áterjedt, de Luxemburgban az Arbed kőpalotája alapjaiban nem mozdult meg és a berlini tőzsdén sem esett le aznap az Eschweiler értékpapirjainak az árfolyama. Egy gazdasági lap sietett jelenteni, hogy 250 ember halála és a mintegy 10.000.000 márkányi kár nem csökkenti az Arbed által az Eschweiler-részvényeknek 1942-ig garantált 14% osztalékát.

*

Az Eschweiler Bergwerksverein Alsdorfban (alapítottatott 1834-ben), ahol a robbanás történt, 22.800.000 márka alap-tőkével rendelkező német vállalat. Hat bányát, számos szénkutatót, kokszegetőt és melléktermékgyárat tart üzemben. Jelenleg a hatalmas luxemburgi Arbed fémipari tröszt ellenőrzése alatt áll. Az Eschweiler-részvények 90%-a

annak birtokában van, az tehát az Eschweiler tulajdonosa. Az Arbed-tröszt hatalmas vállalat, 23 magaskemencét, 360 kokszegetőt, rengeteg acélöntőt, számos lemezgyárat, vashámort és építési vállalatot tart a kezében.

Ez a társaság, amely 1930-ban 107.198.142.41 frank nyereséget osztott szét, erős támpontja az Eschweiler Bergwerks Vereinek. Nem ijedt meg az alsdorfi föld-rengéstől és nem fél a brazilai katonai forradalomtól sem, ahol szintén bányakoncessziói vannak. Az Arbed mögött a Banque de Bruxelles, tehát belga, ezenkívül francia és amerikai tőkék állanak, így az Eschweiler nyugodt lehet. És az Arbed bőkezű is: a szerencsétlenség áldozatainak 150.000 márkát ad, az Eschweiler a maga részéről külön 100.000 márkát. Ez összesen 250.000 márka. Kétszázötven áldozatra elosztva, eszerint egy munkás élete 1000 márkában van megállapítva.

Ezek a számok: 150.000 márka, 100.000 márka, az új-sághasábokon vastag betűkkel diszelegnek. De nézzük a többit is: 1929-ben az Arbed 107.000.000 márka szétosztott osztalék mellett 17.500.000 márkát adományozott szociális célokra. A Reichsverband der Deutschen Industrie bányászakosztálya az alantit statisztikai adatokat közli a kölni szénterület termelésére vonatkozólag:

	1930 szept.	1930 aug.
Termelés	603.503 tonna	590.318 tonna szén
Munkások száma . . .	27.141	27.262

Kevesebb munkással fokozottabb termelés. Az Anna II. bánya teljesen igazolja ezt a statisztikát. Az Adolf- és Wilhelm-tárnákban egy munkás átlagtermelése júliusban a júniusi 1.06 tonnával szemben 1.19 tonnára emelkedett. Az Eschweiler, a belga-holland konkurenciára való tekintettel, a munkásoktól intenzívebb munkát követel és ugyanakkor egy márkával kevesebbet fizet nekik, mint a Ruhr-vidéken. A bérék napi átlaga 8½ márka. A szerencsétlenség pillanatában az Eschweiler a bérék 10%-os leszállítását jelzi december 1-től. És ha a rendőrkordon mögött, amely az Eschweiler épületét a tömeg elől védi, karok emelkedtek a levegőbe, ha 2000 bányász feleségével együtt zászlók alatt vonult fel Alsdorf utcáin és ha a sajtó, egy „az általános gyász közepette helyén nem való politikai mozgalom” fölött fejezi ki sajnálkozását, mindez csak azért volt, mert a Wilhelm-tárnából 100 méternyire fellobbanó láng hirtelen bevilágított a bányász-falvak öntudatába. A társaság és a mögéje sorakozó hatalmak felelősségét a bányász, akitől nap-nap után nagyobb munkateljesítményt követeltek, csak határozatlanul sejtette. Midőn azonban látták, hogy az Eschweiler igazgató-sága az áldozatok hozzátartozóival és a sajtóval szemben milyen magatartást tanusít, ez a felelősség teljes nagyságában megmutatkozott öelöttük is. A halottak számát a lehetőségig eltitkolták. A neveket csak a tömeg nyomására közölték. Az igen alázatosan viselkedő újságíróknak a vizsgálóbizottság munkájáról egészen valószínűtlen felvilágosítást adtak.

Az igazgatóság előbb azt állította, hogy a bányában dinamittraktár robbant fel, erről pedig csak a munkások tehetnek. A 9. sz. folyósóból kiemelt munkásokon azonban bányalégrobbanás okozta sebeket lehetett megállapítani. Ezzel megdőlt a dinamit feltevése és ezzel együtt a vezetőség ártatlansága is. A munkások már hosszabb idő óta jelentették, hogy a tárnákban bányalég gyűl össze. Hiába.

Az Anna I. bánya épületei előtt hullámzó tömegben megszólított egy fiatalembert. Végigmegyünk a Fő-utcán. A kirakatok tele vannak gyásztárgyakkal: fekete nyakkendők, kalapok, ruhák, fekete nyakláncok, karkötők, gyászfátyalok. A gyógyszerész kötszereket állít ki a kirakatába. A kávéházakban nagy embertömeg. Autóbusz autóbusz után érkezik. 200 kilométer körzet a szerencsétlenség színhelyén összpontosul.

A fiatalember, mereven maga elé nézve, arról a 20 emberből álló csoportról beszél, amelyből csak egyetlen egyet sikerült élve kimenteni, akit az egyik tárnában guggolva találtak s aki hangosan, nagyokat nevetve, azt képzelte, hogy egy vendéglőben eszik-iszik.

Egy kis mellékcúrában egy egyemeletes házra mutat. Két család és néhány albérlő: összesen hét halott. Az Anna II. bánya szerencsétlenül járt bányászairól a fiatalember harmadik személyben beszélt. Azok, ök. Megkérdezem, hogy ő egy szomszéd-bányában dolgozik-e?

— Én? — kérdi élénken. — De hiszen én is ott voltam. Valóságos csoda, hogy kimenekültem.

Belépek egy kis bányászlakba. Tiszta konyha. Az asztal egy kötőgép előtt ül, a földön gyerekek játszanak, az asztalnál három fiatalember feketekávéét iszik. Itt a halál nem köszöntött be. A három közül kettő az Anna II. bányában dolgozik. Az egyik egy kis seb miatt szabadsággal volt, a másik a robbanás idején tért meg az éjszakai munkából. Nem örülnek, de a halál fenyegető közelsége sem tette komorabbá a tekintetüket. Minden marad a régi, mondják ezek a tekintetek. Az élet a kemény munkában egyhanguan folyik tovább: minden tíz nap után az annyira várt bér és a munkanélküliség réme. A földön játszó gyermek felém jön, mosolyog, „Onkel”-nek szólít. A fiatal anya rámosolyog, de én nem bírom a tekintetét. Lesütöm a szememet, hogy ne tudja belőle a bennem élő kérdést kiolvasni: „És ez itten, na majd megnő, szintén le fog szállani a bányába?”

Kint, a rendőrök és csendőrök, a „zöldek” és „kékek” kordonja mögött még mindig mozdulatlanul áll a tömeg. Előttük a másnapi temetésre felszerelt hangszórókat próbálják. A tölcsérekből ugatásszerű hang száll ki. Az újságírók ordítva kínálják lapjaikat: „300 halott vádolja gyilkosait.” Kétszáz házban férfiak és asszonyok ügyetlen mozdulatokkal próbálják a gyászruhát. A kaszinóban a polgármester egy pohár sör előtt bejelenti a „Stammtisch” tagjainak, hogy újabb 30 részvétlívratot kapott. Katterbach, a szállodás, aki 25 éve az önkéntes tűzoltók elnöke, a tűzoltók holnapi munkáját készíti elő. A protestáns pap, egyik kávéházból a másikba siet és halotti beszédének egyetlen példányát keresi, amelyet a Wolff-ügynökség megbízottjának kikölcsönözött s eddig még nem kapott vissza. A temetőben 200 földmunkás ássa a földet.

Ma reggel, esőben, eltemették a halottakat. A beszéd és a karéneket után, a menet a Fő-utca felé vonul. Az egész uton, sokszinű zászlók és különös egyenruhák sorfala. Keresztény munkásegyletek, kugligyesületek zászlói, zöld egyenruhák, kék uniformisok, rézgombok; az egész német császárság feltámadt. A halottak sorstársai, az alsdorfi bányászok, akiknek az első sorban kellene halott bajtársaikat a temetőbe kísérni, eltűnnek a kíváncsiak elől. Elmenekülnek abba a tömegbe, amely csupán az uniformis, a zászló, a söröző asztaltársaság dícsőségére jöttek ide. A zászlók és az egyenruhák pöffeszkedő demonstrációja kiöli a szertartásból az érzelmi tartalmat. A koporsókat szállító autók mögött néhány száz jajongó, könnyes arc, aztán néhány ezer fekete cilinderkalap közönyössége következik.

A koporsókat leeresztették a közös sírba. Az uniformisos tömeg a kávéházak söre és az éttermek káposztájára felé toltul. A Fő-utca végéről zenező hallatszik. Munkások jönnek vissza a temetőből a „Fiatal gárdát” játszva. Elvonulnak az Anna-bánya épületei előtt. Három csendőrökkel megakartott autót követi őket.

Düsseldorfer Nachrichten, október 24:

Az ideiglenes pénztárakat, ahol a halottak hozzátartozói részére a kártalanítási összegek kerülnek kifizetésre, a Lyceum tornatermébe helyezték el. Ezen összegek a munkásoknál 44.70—229.50 márkát (maximum), a tisztviselőknél 330 márkát (maximum) tesznek ki.

Westerman vezérigazgató beszéde a temetésen:

... És most, halott bajtársaim, Isten veletek, Isten veletek, örökre. Itt megígérjük nektek, hogy minden erőnkkel azon leszünk, hogy a bányász-mesterség ezentúl szerencsétlenségektől és veszélytől ment legyen.

munka

Forst piébános beszéde az áldozatok temetésén:

... Biztosan hisszük, hogy halottaink, minden szenvedésükért és minden szeretetükért elnyerik az örök üdvösséget.

A Politisches Tageblattból, Aix-la-Chapelle, október 24:

A temető, ahol a szerenésatlenség áldozatait elhelyezték, igen szép helyen van. Alsdorf községnek elegendő kiterjedési lehetőséget biztosít.

Vossische Zeitung, október 25

Berlini tőzsde. Az elektromos csengő megszólal. Több mint 1000 tőzsdés emelkedik fel a helyéről és csendes meghatódás fejezi ki az alsdorfi áldozatok iránt érzett gyászt. Öt percig minden üzletkötés szünetel, minden zaj elhal. Ha a telefon csengője itt-ott megszólal, csendesen leemelik a hallgatót. Mindaddig, amíg egy szolga éles csengőjelzése véget nem vet a meghatódás eme rövid, de mély benyomást keltő perceinek. (Ford. Könnings F.)

A VILÁGGAZDASÁG UJABB VÁLSÁGTÜNETEI

A világgazdaság képe az 1930-as év végén sivárabb, mint a háború óta tartó betegségének bármelyik eddigi válságszakaszában. A helyzet súlyosbodik, a válság elmélyül és feltartóztathatatlannul terjed szét az egész világon. Nem kerül ki a polgári vágyalmok oázisait sem: az Egyesült Államok vonala erős tempóban halad lefelé, Franciaország jó konjunkturája megrendült, a tengerentuli nyersanyag-termelő országokon szintén átcsapnak az internacionális válság hullámai. A kapitalizmus eddigi történetében ennyire elterjedt nemzetközi válságra, mint a mai, amely egyszerre az összes termelési ágakat, ipart, mezőgazdaságot, kereskedelmet ennyire gyökerében támadja meg, még nem volt példa. A válság új stádiumában új tünetek ütözköznek ki: nézzük ezeket.

A kapitalisztikus termelőrendszer belső törvényszerűsége a termelőerők rohamos kifejlődését idézte elő. A termelési tempójával a fogyasztás nem tarthatott lépést, „tultermelés” állott be, eladhatatlan készletekkel és kihasználatlan termelőeszközökkel. (A szó természetesen értelmében vett szükségletek vannak, a tömegek nélkülözése nő, tultermelésről ebben az értelemben nem lehet szó. De a kapitalizmus nem a társadalmi ill. emberi szükségletek fedezésére, hanem a piac számára, a profit céljából termel.) Bekövetkezett a kapitalisztikus „tultermelés” visszahatása: a termelések csökkenés. Paradox helyzet: a termelőerők legteljesebb virágzásának idején, a válságos konjunktúra az ártermelést csökkentti. Ehhez hozzájárul az uralkodó kartellek és egyéb monopolisztikus alakulatok tervszerű termeléskorlátozása is.

Kevesebbtermelés — ez a mai kapitalizmus iránya. Néhány adat: Németország, Anglia és U. S. A. széntermelése ebben az évben 6%-al ment vissza, az angol acéltermelés 44%-al, az olasz nyersvastermelés 30%-al. A német össztermelési index 107—81,6 arányban esuzzott le egy év alatt, elsősorban a vas-, gép-, szén-, textil- és autópárban. Ebben az évben megkezdődött a francia termelési index esuzzása is (egyre nyilvánvalóbb, hogy Franciaország is a válság lejtőjére került), az Egyesült Államokban pedig 27%-al kevesebbet termeltek a kapitalista világzás nagyobb dicsőségére. Az építkezés — Hoover minden erőlködése ellenére — 18%-al ment vissza, autóból pedig a tavalyi 416.000 helyett idén összességében csak 223.000-et állítottak elő.

A részvényárfolyamok is tükrözik az általánosan rossz üzletmenetet, a válságkonjunkturát. Zuhannak a leghatalmasabb német vállalatok részvényei: az I. G. Farbenindustrie 227-ről 128-ra, az A. E. G. 203-ról 115-re, a Vercinigte Stahlwerke 122-ről 63-ra, a Bemberg Műselyem 669-ről 66-ra esett 1928—29-től 1930 októberig. Így az U. S. A.-ban is 333-ről 253-ra esett a részvényárfolyam egy év alatt. Nincs vállalkozási kedv, nincsenek részvénykibocsátások, akadózik a kapitalizmus gazdasági vérkeringése.

Az áresés a kapitalizmus világválságának új tünete, igen fontos eleme. Be kellett következnie, mintahogy a kapitalizmus korábbi válságaiban is bekövetkezett, a relatív

tultermelés, illetve *tulkiadás* következtében. Az áralakulás a mai válság során sok tekintetben különbözik a múlt krízisektől, ezzel a kérdéssel részletesebben kellene foglalkoznunk. Ebben az összefüggésben csak néhány sajátosságát említem meg.

Az árak ebben az évben *átlag* körülbelül 15%-al estek. Az átlagszám azonban nem jelent sokat, mert a mai áresés egyik jellemző tulajdonsága, hogy különböző termelési ágakban, különböző cikkekben egészen különböző tempóban és méretekben történik. Elsősorban a nyersanyagok és mezőgazdasági termékek ára esik. A *fogyasztási cikkek* indexe például Németországban csupán körülbelül 4%-al esett egy év alatt; ugyanakkor a *nyersanyag-index* körülbelül 20%-al. A német szénárakat 6%-al leszállították, de a vasúti viteldíjak e percben még nem lettek olcsóbbak. A legtöbb ország indexe azt mutatja, hogy a kiskereskedelem árai szilárdan tartják magukat a nagykereskedelmi és termelőárakkal szemben. Különösen Franciaországban, ahol 1930 októberében az előző évhez képest a nagykereskedelmi árak 11,1%-al estek, ugyanakkor azonban a használati és fogyasztási cikkek árai 4,8%-al emelkedtek. Ez a furcsa viszony azt jelenti, hogy a fogyasztók nem érzik az áresés áldásos hatását. Az árak esnek, de az olcsósági hullámot nem látjuk. A munkásság fogyasztóképesége és életszínvonala a legkevésbé sem emelkedik. A magas adók, vámok, fuvardíjak, házbér, földjáradék stb. gondoskodnak arról, hogy a fogyasztó ne jusson olcsó áruhoz.

Természetesen elsősorban a *kartellek* azok, amelyek természetüknél fogva az árakat felfelé szabályozzák. Német hivatalos statisztika állapítja meg, hogy amíg a szabad verseny során kialakult árak 20%-al estek, addig „szabályozott” monopolisztikus árak egyáltalán nem változtak. A ma uralkodó gazdasági monopóliumok az áresés gátjai, ez igaz, másrészt azonban az áresés a kartelleket is kikezdi, árredukálásra kényszeríti. Az acélkartel (Internationale Rohstahlgemeinschaft) 4%-al redukálta az árát (ugyanakkor, amidőn a termelés 20%-al redukálta), a rézkartel azonban, amely különben egyeduralmat gyakorol a világpiacon, körülbelül 50%-al volt kénytelen leszállítani a réz árát egy éven belül. A gyengébb gazdasági alakulatok szélbomlanak, csak a legerősebbek maradnak felül, azok, amelyek a legalacsonyabb termelési költségekkel dolgoznak. Ez egyik fontos következménye az új áralakulásnak. Az egyenetlen árlemorzsolódás még sok különböző eltolódást, változást idéz elő a kapitalizmus gazdasági és társadalmi szerkezetében, így például: fokozott harc a burzsoázián belül az értéktöblet felosztásáért; növekvő érdekellentétek az adós és hitelező, ipar és kereskedelem, ipar és mezőgazdaság közt stb. stb., amelyeket azonban már külön kellene tárgyalni. Még csak azt jegyzem meg, hogy azok a gazdasági és politikai megrázkódtatások, amelyek mostanában például Közép- és Dél-Amerika különböző országaiban szántanak végig, közvetlenül a nyersanyagválságokra és áresésekre vezethetők vissza. A brazil kávé, az argentinai buza és hus, a hátsóindiai gumi, egyiptomi

gyapot egyaránt érzi a válságot, az áresést. Ennek mindenütt messzemenő társadalmi következményei vannak.²

Fegyver a munkásság ellen a nemzetközi burzsoázia kezében a gazdasági világválság is. A maga irracionális, haszonra és kizsákmányolásra alapozott gazdálkodásának minden terhét a munkásokra akarja rákényszeríteni a burzsoázia. Világszerte új offenzívát indít a munkás bére ellen. Ezt a fokozott munkásnyuzást a polgárság ideológusai körülbelül így indokolják: Le kell szállítani a béreket, mert enélkül nem csökkenthetik a termelési költségeket és az árakat sem szállíthatják le. De elsősorban azért kell a béreszállítás és lehetőleg a munkaidőemelés is, hogy a termelés rentábilisabb, jövedelmezőbb legyen, mint ma. A termelési költségek lenyomásával, a rentabilitás fokozásával meg fog indulni a vállalkozás, a fokozott tökéletesedés, javul az üzletmenet: a külföldön versenyképesek leszünk, nő az export, nő a termelés, amely fölszivja a munkanélkülieket. A gazdasági élet helyreáll és a válságot új virágzás kora váltja fel. Tehát először is le a bérekkel! Ezt az áldozatot meg kell hoznia a munkásságnak ugy a saját, mint a közjó érdekében.

Ime a polgári logika házi használatra. A spekuláció nem rossz, és főleg nem kockázatos. Ha beválik jó, ha nem válik be, az se nagy baj: a béreket mindenestre lenyomták. De nem válik be. Nem válhat be a következő okokból:

1. Tegyük föl, hogy a bérlenomással, a rentabilitás fokozásával többtermelés indul meg. Ez kiút a válságból? Nem, hiszen a válság egyik főoka éppen a „tultermelés“, ettől a megoldást nem várhatjuk.

2. A tökéletesítés vezetné ki a kapitalizmust a válságból? Nem ezen múlik a dolog. Szabad tőke, pénz van elég a bankokban. A pénz ma olcsó, a bankkamatláb Newyorkban, Berlinben, Párizsban szokatlanul alacsony és általában továbbcsillapító tendenciát mutat. Nem a kölcsöntőke hiánya az oka a gazdasági bajoknak. Ellenben a tőke nem becsátkozik vállalkozásokba, mert rossz a konjunktúra, esnek az árak, nincs fogyasztópiac, krízis van. A polgári közgazdászok sirnak a belföldi tőkehiány miatt és ugyanakkor a német tőke tömegesen menekül át a svájci bankokba, mert nem bízik szeretett hazájában. Hasonlóképpen sibolják Svájcba a magyar hazafias tőkét is.

3. Az árakat már csak azért sem a „magas“ bérek tartatják, mert a bérek a termelési költségeknek csak egy részét — és egyre kisebb részét — teszik ki. Az ársüllyedés jelentékenyebb akadályait egyébként már fentebb említettük.

4. Polgári recept szerint a munkanélküliség kérdését nem lehet megoldani. Fokozott termelés sem tudná felszívni a munkanélkülieket, mert a mai munkanélküliség nemcsak a kedvezőtlen konjunktúrának, hanem a termelés megváltozott szerkezetének következménye: strukturális munkanélküliség.³ A német bányászat termelése 1928–29-ben 7,3%-al nőtt, a foglalkoztatott munkásoké csak 2,5%-al. A tőke foglalkoztatóképessége messze elmarad a termelés tempója mögött a racionalizálás korában.

5. A krízist tehát nem lehet megoldani tökéletesítéssel és többtermeléssel. Ha igaz, hogy a válság egyik főoka a kapitalisztikus „tultermelés“, akkor ez nem azt jelenti, hogy tulsokat termelnek, hanem hogy túl keveset fogyasztanak. A feladat tehát elsősorban a vásárlóképesség emelése lenne. Valóban csak a fogyasztótömegek vásárlóerejének emelése nyújthatná a válságot. Vagy új külföldi fogyasztópiacok feltárása, fokozott export, mint a háborúelőtti válságoknál. Az utóbbi megoldás ma reménytelen, a gyarmati, tengerentúli országok ma már túlnyomórészt kapitalizálva és telítve vannak. A konkurrencia nagy, a világexport csökken. Az angol kivétel 1913 óta 20%-al esett vissza és tovább megy lefelé. Az olasz műselyemexport, egyik legfontosabb export-

águk, egy év alatt 20%-al süllyedt. A kivétel forszírozása csak további vámháborúra, dőmpingre, az imperializmus megerősödésére vezethet.

Marad a másik út, a belföldi fogyasztóképesség emelése. A háborúelőtti válságokban ez automatikusan következett be. Akkor az áresés megelőzte a béreszállítást, a vásárlóerő és ezzel együtt a kereslet nőtt, az egyensúly lassanként helyreállt. Ma nem így van: a mai krízist az komplikálja, hogy az áresés csak lassan, nehezen és egyenetlenül indult meg, a kapitalisták előzetes bérlenomása pedig megakadályozza a vásárlóerő emelkedését és a válságot még inkább elmélyíti.

Enlítetttem, hogy jelenleg éppen a fogyasztási cikkek és élelmiszerek detail-árai egyáltalán nem állnak arányban az általános áreséssel, alig észrevehetően süllyednek, sőt helyenként emelkednek. Ma a bérlenomás tehát a legvadabb reálbéresonkítást jelenti. De tegyük fel, hogy a megélhetési index esik, de lassabb tempóban esik, mint a bérek. Ebből is csak a burzsoázia, a vállalkozók és esetleg a fixfizetésű közfisztviselők húznának hasznot. De vegyük a legjobb esetet, tegyük fel, hogy a bérek és árak egyszerre esnének, megfelelő arányban. A tömegvásárlóképesség akkor sem nőne, a munkásság életszínvonala akkor sem emelkedne, legföljebb maradna a régiiben. De ez az eset is lehetetlen, mert a gyors racionalizálás tovább folyik, a munkanélküliség, nyomor és bizonytalanság tovább nő. Hogyan emelkedjék a tömegek vásárlóképessége?

Német szakszervezeti részről a munkaidő leszállítása mellett folyik a propaganda. Ez leépítené a munkanélküliséget, enyhítené a válságot. Helyes, de ebben az esetben természetesen a béreket kellene emelni megfelelő mértékben. Már pedig a béremelésért folytatott harc ma époly nehéz, mint szükséges feladat.

Mert ma minden vonalon elkecseregett offenzíva folyik a munkabérek ellen. Ugyanakkor, amidőn a munkanélküliség a legvadabb tempóban nő,⁴ a burzsoázia a legvadabban építi le az egyelőre beállt munkások bérét. Az utóbbi német sztrájkok nagyrészt letörték, a béreket lenyomták. A schleswig-holsteini cementmunkások bérét 6 százalékkal, a rajnavidéki építőmunkások bérét 8 százalékkal szorították le, a legutóbbi berlini fémsztrájk pedig szintén 8%-os bércsökkenéssel végződött. Bérlenomás folyik Amerikában is; a magas bérek mintáállama követi Európát. Az U. S. A. 1930 júliusában 27%-al kevesebbet fordított munkabérekre, mint múlt év áprilisában.

A mezőgazdasági termelés válságával szemben kétségbeesetten tehetetlen a burzsoázia. Az agrárkrízis az ipari válsággal szoros kölcsönhatásban fejlődik, viszi tovább a magántulajdon gazdálkodását a reménytelenség útján. Az árak zuhannak; a buza ára Csikágóban egy évvel ezelőtt még 1,40 dollár volt bushelenként, ma már 80 cent alatt áll. A mezőgazdasági nagytőke itt is, úgy mint az iparban, mindenekelőtt a termelés szabályozását, illetve korlátozását ajánlja. Ez az agrártermelés természetéből kifolyólag lehetetlen.⁵ Az árzuhanás elleni harc meddőnek bizonyult. A

¹ Gondoljunk csak a magyar tejkartelre.

² A tengerentúli országok árválsága természetesen az azokat finanszírozó nagyhatalmakat: U. S. A.-t, Angliát is sújtja.

³ L. a munkanélküliségről szóló cikkemet a Munka 14-es számában.

⁴ Németországban, Magyarországon, Olaszországban a munkanélküliség egy év alatt k. b. megkétszereződött. A német „Kurzarbeit“ (rövidített munkaidő) 8-ról 15 százalékra emelkedett ez évben. A munkanélküliség világszerte növekvőben van.

⁵ Ennek különböző, itt részletezhetetlen okai vannak. Például az, hogy a sok kisbirtokot egyesíteni igen nehéz, vagy pl. az, hogy a termelés korlátozása a mezőgazdaság legtöbb területén nem jelent megfelelő megtakarítást a termelői költségekben, a tőkebefektetés körülbelül azonos, akár többet, akár kevesebbet termelnek.

leghatalmasabb kanadai pool (mezőgazdasági kartel) bomlófélben van. Az U. S. A. Farm Board hiába vett át a megszorult farmerektől 70 millió bushel búzát, az árak esnek. Ugyanúgy megbukott a braziliai állam kávéakciója is, amely a termelés és kivitel szabályozására irányult. Az árak magasraerősztolásával a termelőket ideiglenesen fokozta, a készletek halmozódtak, azután a krachot nem lehetett elkerülni. A német állami rozskiviteli prémium végül is a világpiaci árakat nyomta. A magyar buzaárak, a bolettával mit sem törődve, esnek tovább.

A termelés korlátozásának jelszava a mezőgazdaság területén nem talált követésre, az áremelésnek ez a módja, a kínálat megszorítása, nem vált be. Egyes vidékeken ép az ellenkezőjét látjuk. Amerikában, az U. S. A. délnyugati vidékein az utóbbi időben hatalmas, eddig kihasználatlan fél-százaz területeket sikerült a gabonatermelésre alkalmassá tenni (körülbelül másfélszer akkora területről van szó, mint Németország egész gabonaterülete). Ezen az olesó földön a modern mezőgazdasági technika felhasználásával belterjes gazdálkodás fejlődik ki. Hasonlóképpen nagy lehetőségek vannak Ausztráliában és Argentínában is. A nagybirtok, a maga racionalizált, modern felszerelésével természetesen előnyben van. Annyira, hogy akkor, amidőn a gabona ár-ese a kis- és középbirtokok százezreit teszi tönkre, amerikai nagybirtokok számára — szakemberek megállapítása szerint — még akkor is rentábilis lesz a termelés, ha a buza ára bushelenként 50 centre fog esni.

De ez csak a racionalizált mezőgazdasági nagytökre vonatkozik. A kis- és középbirtok súlyos helyzetben van. Az «árolló» a mezőgazdasági és iparcikkek közt, az előbbi rovására egyre tágul. A paraszt kénytelen olesón odaadni a gabonáját és drágán megfizetni az iparcikkeit. A paraszt el van adósodva, nyomja a haszonbér és a jelzálogkölcson, amelyet eredeti, változatlan összegében kell törlesztenie az agrár áresés ellenére. A parasztság proletarizálódik, az osztályellentétek kiélesednek.

Az «orosz dőmping» rémregénye is arra való, hogy a burzsoázia új célpontot adjon a parasztság elkeseredésének és a maga területén semlegesítse az agrárválság következtében kiéleződött osztályellentéteket. Ma az egész világ kapitalista sajtója egyetlen vészkiáltás az orosz dőmping ellen. Hazai illetékes köreink pl. rájöttek, hogy Magyarország összkeseveinek már nemcsak egy oka van, mint eddig: Trianon, hanem Trianon + orosz dőmping. Vigyázat, a barbár Oroszország a civilizált polgári világ életére tör, sürgős óv- és ellenintézkedésekre van szükség!

Tényleg olyan szörnyű vész az az orosz dőmping, tényleg dőmping az, amit az oroszok csinálnak? Ezt nemcsak a szocialisták, hanem egyes józanul gondolkodó amerikai és német polgári lapok is kétségbe vonják. Oroszország búzát exportál egyszerűen azért, hogy ennek ellenében külföldi ipartermékeket vásárolhasson. Az ötéves terv megvalósítására sokat kell importálnia. Hiszen csak Amerikából ma huszszor annyi gépet hoz be, mint 1924-ben. Ehhez sok pénzre és hosszú áruhitelre van szüksége. Mint hogy a szükséges hosszú hitelt nem kapja meg a kapitalista országoktól, kénytelen nagyobb mértékben exportálni, mint eddig. Az, hogy Csikágóban 1.7 millió métermázsza búzát eladott határidőre, még nem lenne ok arra, hogy a kapitalizmus megfujja a vészharsonát. Egész egyszerű, általánosan szokásos határidőüzletről van szó. Különben sem történt egyéb, minthogy Oroszország a háboru óta először jelent meg a világpiacon a maga búzájával. A mai orosz export a háboruelőttinek mindössze egyharmadrésze és már ezt is rossznéven veszik attól az országtól, amelyet a háboru előtt „Európa magtárának“ neveztek? Tényleg oly súlyos csapás lenne Oroszország néhánymillió buza-exportja az egész világ gabonakereskedelmének kb. 200 millió mázsát kitevő mennyiségével szemben?

Az orosz gabonaeladások nem merítik ki a dőmping fogalmát. Annál vigabban folyik a dőmping a kapitalista országokban a különböző agrár vármok, állami szubvenciók és kiviteli prémiumok segítségével.⁶ Annál inkább dőmping az, amit pl. a német nehézipar fejedelmei csinálnak, amikor a kartel védelme alatt belföldön 40—45%-kal magasabb áron adják az acél és nyersvas különböző fajtáit, mint a külföldi piacokon. A folytonos vámemelések az egyes országok kölcsönös dőmpingjét mozdítják elő.

Az orosz gabonaexport mindenesetre alkalmas arra, hogy a kapitalista államok egész sora — Európában Franciaország vezetésével — éles gazdasági harcot indítson Oroszország ellen, lehetlenné tegye az orosz behozatalt és tovább szervezze az agrárblokkot, részben Amerika, részben Oroszország ellen. A kelet-európai agrárkonferenciák (Sínaja, Varsó stb.), a regionális megegyezésekre vonatkozó törekvések nagyrészt ebben az irányban folynak.

A magyar gazdasági válság képe ugyanazokat a tüneteket viseli, mint a kapitalizmus többi országai, sőt még inkább, tekintettel a magyar kapitalizmus fejletlenségére. Néhány példa: a Magyar Gazdaságkutató Intézet novemberi Helyzetjelentése szerint a magyar ipar össztermelése 1930 IV-ik negyedében az előző évvel szemben 13.5%-kal csökkent. A vasérc-termelés ez évben több mint 50%-kal, a vegyi ipar termelése 30—40%-kal ment vissza. A mezőgazdasági gépipar konjunkturája katasztrofális, 50%-os visszaesést mutat (utóbbi adatok Fenyő Miksa szerint). Nyersvasból Magyarország 29%-kal kevesebbet termelt, mint a múlt évben, a nyersvasfogyasztás azonban még nagyobb tempóban, 32%-kal süllyedt. A szénfogyasztás 17.4%-kal kevesebb ma, mint múlt ősszel. A gazdasági konjunktúra lecsuszását szemlélteti a befolyt forgalmiadóösszeg is: ez év második felében Budapesten 10.9%-kal, vidéken 29.5%-kal kevesebb folyt be, mint a múlt év megfelelő szakaszában. A lakásépítkezés így alakult: idén összesen 8844 szoba épült, tavaly 15.836.

A munkanélküliség a Magyar Gazdaságkutató Intézet rendkívül tartózkodó adata szerint 46.7%-kal nőtt tavaly óta 1930 őszéig, ezt a számot azonban nyugodtan 60%-ra tehetjük.

A mezőgazdasági helyzethez: a tiszavidéki buza ára — a M. G. I. szerint! — szeptember hónapban ismét 3—5 pengővel esett, a rozs 7.50 P-be kerül az augusztusvégi 10 pengővel szemben. A mezőgazdasági válság fentemlített tünetei a legnagyobb mértékben megvannak: csak az 5—20 holdas földek bekebelezett terhe már 1928 végén meghaladta a 450 millió pengőt. 1930-ban 12.000 parasztárverést folytattak le.

A tömegek vásárlóképessége állandóan gyengül. A béreket nyomják (pl. textilipar), a reálbérek automatikusan csökkennek márcsak a növekvő adók (dupla kereseti adó), szociálpolitikai leépítések (táppénzszállítás) és a tervszerű állami árdrágítás miatt is (boletta, örlési adó, kávé- és tea-vámemelés, dohányváremelés, posta- és telefondrágulás stb.).

A magyar gazdasági válság is szerves része — fasizmus-sal súlyosított része — a kapitalizmus világválságának. Végző motívumai a kapitalizmus alapszerkezetére nyulnak vissza; a fennálló termelési rendben belül legfőbb enyhíteni lehet, megszüntetni nem. Ebből az következik, hogy a magyar munkásság is az egész kapitalizmussal áll szemben, mindennapi küzdelmein keresztül ez ellen kell harcolnia.

Nádas Endre

⁶ A vármok viharosan emelkednek: a német buzavám a háboru előtt 5 és fél márká volt mázsánként, ma 25 márká. Olaszország buzavámja 1925-ben 7 és fél líra volt, ma már 16 és fél lírara emelkedett!

SANDBURG: CSIKÁGÓ

Világ hentese.
Szerszámkészítő! Gabonasiber!
Vasuttal spekuláló! Nemzet kalmára!
Rohanó, durva és lármás,
szélesvállak városa, te!

Azt mondják: posványos vagy és én hiszek neked:
mert látom, mint csalogatják festett asszonyaid a
farmlegényeket.

Azt mondják: igazságtalan vagy és én mondom:
Valóban így van, én láttam, mikor az apacs gyilkol s
asztán tovább áll, hogy újra öljön.

És azt mondják: durva vagy! És én felelem:
láttam asszonyaid és gyermekeid arcán a bűnös éhség
jegyét.

És feléjük fordulok, kik városom csufolják,
visszafizetem neked a csufolódást és mondom:
Gyertek és mutassatok másik várost nekem,
ilyen énekes-kedvűt, emeltfejjeljárót, mely büszke,
hogy él, hogy ilyen goromba, ily erős és ravasz.

Munkaközben
döbrentő átkokat szór szét.
Hatalmas, merész, örök-verekező, ki vidoran
támad a kisdéd, szelid városokra.

Vad, mint egy kutya s nyelvetlőgatva liheg a tett után.

455

Fortélyos vadember, ki harcol a vadonnal.
Hajadonfőt!
Mindent félretolva,
agyontiporva,
helyet könyökölve,
épitve, rombolva és újra épitve
szája körül a porral s a füst alatt így nevet fehér
fogakkal,
így nevet sorsa súlyos terhe alatt, akár egy ifju,
röhög: akár a durva legény, akár a harcos, ki még
csatát sohso vesztett...
Kérkedve, nevetve, hogy csak úgy ver pulzusa
és bordája alatta a nép szíve.

Nevetvel!
Nevetve, viharos, rekedt, lármás nevetéssel
neveli az ifjuság kacaját,
félíg meztelenül, izzadtan és büszkén arra,
hogy
ő, ő,
a Világhentese!
Szerszámkészítő! Gabonasiber!
Vasuttal spekuláló! Nemzet kalmára,
Ó!

Ford.: Székely Béla

CIONIZMUS ÉS SZOCIALIZMUS

Az elmúlt hetek folyamán a magyar munkásmozgalomban is megjelent a cionizmus problémája, mely alkalmas arra, hogy a zsidó munkásság s még inkább a proletarizált kispolgárság bizonyos, egyelőre kis rétegében gyökeret verve, a magyar mozgalom, amugy is súlyos helyzetében káros bonyodalmakat okozzon. Majdnem egyidejűleg a Palesztina-kérdésben is újabb fordulat állt be. Palesztinára a cionizmus úgy hivatkozik, mint a maga mozgalmanak minden vitán felül álló gyakorlati eredményeire, másrészt pedig ez a terület, mint látni fogjuk, az európai imperializmus egyik legfontosabb harci szakasza, melynek kérdésében cionizmus és világkapitalizmus végzetesen keveredik össze. Mindezen felül a cionizmus bizonyos tekintetben a mai gyarmati népmozgalmak felé mutat, amelyek szintén a faji és osztályideológiák sokszoros elkeverődésében jelentkeznek. Ugy hiszszük tehát, bőven van rá okunk, hogy a cionizmus és szocializmus viszonyát főbb kérdéseiben szemügyre vegyük.

I.

Mindenekelőtt nézzük meg, mi a cionizmus.

A zsidókérdés a kapitalizmus előtti Európában — bizonyos gazdasági és társadalmi viszonyok folytán, melyeknek részletezése tulmenne célunkon — a zsidóság oly ideológiáját termeli ki, mely egyrészt ugyan mind erősebben előtérbe állítja a hontalanság érzetét, másrészt azonban alapvetően vallásos jellegű és a hontalanság problémájára is egy tisztára vallásos megoldással, a Messiásvárással

felel. A kapitalizmus, amely a világot minden tekintetben forradalmasította, e téren is új helyzetet teremtett. Kitérte a politikai nemzet és a nemzeti állam fogalmát s ezáltal a zsidó gondolkodás számára is új — társadalmi-politikai irányt szabott. A zsidóság utja itt kettéválk. Nyugateurópában diadalmasodik s többé-kevésbé kész nemzeti állami kereteket talál a polgári világrend s vezető ideológiája a liberalizmus: itt a már régóta tulnyomórészt városi lakossága, kereskedelmi és ipari foglalkozást űző zsidóság polgársorba emelkedő része mindinkább a gazdasági élet gócpontjában találja magát és részesévé válik a „nemzet” fogalmának; tulnyomó része tehát mindinkább úgy érzi, hogy a hontalanság megszűnt és a politikai nemzethez, azaz tulajdonképpen a polgársághoz való hozzátartozását faji „asszimilációval”, beolvadással igyekszik teljessé tenni; a zsidóság proletarizált része pedig ismét csak közvetlenül a proletariátus élet- és osztályludatába helyezkedik bele. Kelet- és részben Középeurópában a polgári világrend még csak első harcait vívja, a meglevő állami keretek nem nemzeti jellegűek, hanem sokfajta, itt tehát a kapitalizálódás folyamata — mint későbbben a gyarmatokon — a nemzeti (nemzetiségi) küzdelmek hosszú szakaszát hozza magával. Így a zsidóságban a valójában gazdasági, de fajilag jelentkező elnyomatás érzete és a hontalanság régi problémája találkozik az új nemzeti gondolattal és megjelenik a zsidó nemzeti mozgalom, amely magát cionizmusnak nevezi. Míg azonban minden más nemzeti mozgalomnak a maga

helyére szóló területi törekvései vannak, a cionizmus egy ősi és megszűnt nemzeti létet egy ősi és megszűnt távoli haza te-Monarchiából elindulva, (Herzl Tivadar, rületén akar feltámasztani, ami tehát más nemzeti mozgalomnál gazdasági és politikai realitás, az a cionizmusban utópiai távolságba tolódik (ennek az utópiizmusnak a társadalmi jelentőségére még visszatérünk); a vallásos messianizmust egy politikai messianizmus váltja fel.

A cionizmus tehát nemzeti mozgalom, mely (nem véletlenül) Nyugat- és Kelet-európa érintkezési pontjáról, a nemzeti-ségi kérdés klasszikus területéről, a Nordau Miksa) mindenekelőtt a lengyel és orosz zsidóság körében válik tömegmozgalommá, innét aztán szétszűrődik Nyugateurópába és világszerte. Új területén azonban erősen módosul, mindinkább jótékonyági és faji-kulturjellegűt ölt, emellett, mint látni fogjuk, az imperializmus eszközevé válik.

II.

Mi tehát a cionizmus és szocializmus viszonya?

Láttuk, hogy a cionizmus a társadalmi kérdést az osztályoktól függetlenített faji gondolatban fogja meg s az alapjukban gazdasági, tehát osztálykérdéseket a faj kérdéseire vezet vissza. A szocializmus ezzel szemben, tudjuk, faji kérdéstől függetlenített osztálygondolat, amely még a faji ellentét, mint ideológia jelenvalósága mögött is megállapítja a gazdasági, tehát osztálykérdést. A szocializmus felismerte a társadalom életében az osztálytagozódás, tehát a vízszintes rétegződés döntő tör-

munka

vényét, ezzel szemben a cionizmus és minden nemzeti mozgalom egy függőleges tagozódást hangsúlyoz, amely tehát az osztályrétegződést áttöri és minden osztály egy-egy (jelen esetben zsidófajú) csoportját egyesíteni akarja egy osztályfelettinek hirdetett gondolatban.

Az elmondottakat összevéve, tehát a cionizmus voltaképpen nem egyéb, mint egyike a kapitalista világrend ideológus mozgalmainak, amelyek jól vagy rosszul felismert bajokból eredő társadalmi feszültségeket helytelen eszközök alkalmazásával iparkodnak le- és elvezetni. Így maga a cionizmus is a faji gondolat előtérbeállításával az osztálygondolat homálytartását segíti elő, oly áramlat tehát, mely végső fokon egy tudatos munkásmozgalom ellenében hat.

Nyilvánvalóvá válik ez, ha szemügyre vesszük a cionista-mozgalomnak azokat a pontjait, amelyekben közvetlen érintkezést talált a munkásmozgalommal. Ott, ahol a nemzeti eszme függőleges és az elnyomott osztályok vízszintes rétege keresztezi egymást, zsidófajú proletárok és kispolgárok tömege áll, amelynek osztálytudata még hiányosan fejlett s ezért a másik irányba is tekint és a két egész más síkon fekvő irányzat közt egységet akar létesíteni. Oroszországban a modern munkásmozgalom kialakulását a múlt század utolsó harmadában különféle forradalmi színezetű, de zavaros társadalmi mozgalmak előzik meg (narodnikok, népszabadság, szociálforradalmók, trüdvikok stb.), melyek működése átnyulik a szociáldemokratapárt megalakulása utáni időkbe, sőt bejelölésük a nagy orosz forradalomba is. Ezek a mozgalmak telítve vannak utópizmussal, nemzeti forradalmi tanokkal, magukon hordozva egy átmeneti korszak minden kiforratlanságát és felemésségét. Így az orosz kapitalizmus kialakulásának ezek a forrongásos évei a zsidó dolgozók körében is kitermelnek egy ilyen jellegzetesen átmeneti bélyegű zsidó nemzeti szocialista mozgalmat, amelyben faji hagyományok és nemzeti jelszavak és modern munkásmozgalmi felismerések keverednek össze. A mozgalom csakhamar két nagy ágra szakad. Az egyik ág mindinkább a fiatal orosz szociáldemokrácia felé orientálódik, anélkül azonban, hogy a faji alapon való szervezkedésről le tudna mondani. Így keletkezik a század fordulóján a „Zsidó Munkás-Szövetség” („Bund”), mely a zsidó proletárság tulnyomó részét magában foglalja, éleser a cionizmus, tehát a Palesztina-ideál ellen fordul s az osztályharcot, mint nemzeti kisebbség, régi országában akarja megvívni. A másik nagy (bár sokkal kisebb tömeget felölelő) irányzat a cionizmus talajára áll, legnagyobb és végleges szervezete a század elején megalakuló és ma is működő „Poale Cion” (Cion munkásai), amely programját szocialista és cionista követelésekből állítja össze. Ami a két irány közötti ellérést illeti, meg kell jegyeznünk, hogy a „Bund” a cionizmusban nem a nemzeti jelleget támadja, hisz ebben maga is vétke. Abramovitsch, a Bund-mozgalom vezére szerint a szocializmus, mint elvont fogalom párosulhat a legkülönfélébb dologgal: demokráciával, dik-

taturával, imperializmussal, pacifizmussal, hazavédelemmel, s így a cionizmussal is; ezt mégis azért kell támadni, mert a Palesztina-ideál gyakorlatilag kivihetetlen. Jól látjuk tehát mind a két irány közös mély hibáját, azt, hogy egyik sem jut el a szocializmus végső elvi tisztaságáig, fél uton áll meg mind a kettő. Feladatunknak megfelelően, a továbbiakban mellőzni fogjuk a szigoruan orosz-lengyel keretek közt maradó „Bund” ismertetését, ellenben igyekezünk behatóan megvizsgálni a „Poale Cion” célkitűzéseit.

III.

Mindenekelőtt mélyen jellemző a PC fogadtatása az akkori orosz mozgalomban. Míg az átmenet pártjai, különösen a szociálforradalmók és a Kerenszki-féle „munkapárt” helyeslik, támogatják és ismételt munkaközösségre lépnek vele, addig a már szigoruan marxi alapon álló szociáldemokrácia élesen szembehelyezkedett vele, mert felismerte benne ugyanazt a zavarosságot, amelyet a többi átmeneti pártban is támadott s mert nem járulhatott hozzá, hogy osztályproblémákat faji szempontok zavarjanak és homályosítsanak el.

Könnyen érthetővé válik ez, ha a PC programját közelebbről szemügyre vesszük. Ez három részből áll. 1. A termelőeszközök társadalomossítása és szocialista társadalom felépítése a nemzetközi szociáldemokrácia soraiban küzdő zsidó proletáriátus által. 2. Területi autonómia Palesztinában a zsidó nép számára demokratikus alapon, mint termelőerői fejlődésének szükséges előfeltétele. 3. Nemzeti politikai autonómia a zsidók számára mindazokban az országokban, ahol nemzeti kisebbséget alkotnak, teljes gazdasági, pénzügyi és kulturális hatáskörrel mindazokban a nemzeti ügyekben, amelyekben a helyi önkormányzatok működése nem lehet kielégítő.

Amint látjuk, a marxista gondolkodás számára az ellentétek nyilvánvalóak. A program a nemzeti elven épül fel, annak megvalósulását egy palesztinai nemzeti otthonban látja, amelynek az első pont értelmében a kollektív gazdasági rendnek kell majd felépülnie. Ez a palesztinai nemzeti otthon ott áll az egész program középpontjában, hiszen a cionizmus eredeti elképzelése szerint a zsidókérdést a Palesztinába való „hazamenetel” oldotta volna meg.

Itt tehát alapjában véve egy nagyarányú kivándorlási mozgalom szervezkedéséről van szó s ezt látva, rögtön az a kérdés jelentkezik, mennyiben lehet szocialista célkitűzés egy ily mozgalom?

Gazdasági és társadalmi alapjai nyilvánvalóak. A századforduló orosz és lengyel zsidó dolgozói tulnyomórészt nem a nehéziparban (kulesiparban) helyezkednek el, hanem használati cikkek előállítására költöttek, tehát kisüzemekben, műhelyekben, kéziiparban stb. Alapjában véve tehát inkább proletarizált kispolgárok, akiknek gazdasági és osztályhelyzete a kapitalizáció folyamataiban ugyszólván napról napra változónak van kitéve. Ebből a bizonytalan és folytonos átrendeződésre kényszerítő gazdasági helyzet-

ből, amelyet még súlyosított az orosz-lengyel feudalizmus jól ismert zsidóüldözése, erős kivándorlási törekvések következnek, orosz és lengyel zsidó kivándorlók ellepik Európát, Amerikát, sőt Dél-afrikát is. Ezt a kivándorlási áramlatot akarja a cionizmus rendszeresíteni és Palesztina felé fordítani, ami lehetett volna a nyugati zsidó tőke „emberbaráti és fajtestvéri” cselekedete, de nem lehet szocialista célkitűzés. Mert ez nem faji probléma, hanem az egész orosz és lengyel kispolgárság kérdése, ami benne mint faji probléma jelentkezik, pusztán felülkérződmény és hibás erre építeni fel egy mozgalmat, ahelyett, hogy a jelenségeket végső gazdasági gyökerekben fogták volna meg.

Itt jelentkezik az egész Palesztina-cél, az u. n. területiség mozgalmi csődje, szocialistaiellenes és utópista volta. A PC a zsidó munkásság számára gazdasági felszabadulást keres, amely a fennálló gazdasági keretekben lehetetlen. De hát lehetséges-e az egész munkásság számára? Marx szerint minden proletáriátusnak a maga burzsoáziájával kell megküzdenie s a munkásság felszabadulása éppen a fennálló gazdasági keretek megváltoztatásában áll. A területiség elve tehát, amelyet a PC megoldás gyanánt hirdet, valójában menekülés a megoldás elől egy elképzelt új területi, gazdasági és társadalmi keretbe, Palesztinába.

Csak hogy itt egy újabb kérdéssel álljunk szemben. Csakugyan sikerül-e azokat a nyomászó gazdasági kereteket otthon hagyni és új, kedvezőbb gazdasági kereteket felállítani? Kétségtelen, hogy nem. Mert az új helyen rögtön újból jelentkeznie kell a tőke és a munka „hazulról” hozott ellentétének s az a gondolkodás, amely ezt nem látja, ugyanabba a hibába esik, mint az utópikus szocializmus különféle kísérletezői, akik persze még nem tudhatták azt, ami Marx óta a szocializmus egyetlen elképzelhető alapja. A PC azt hirdeti, hogy az elnyomott zsidó tömegeket a fajiság gondolatán keresztül a proletáregység gondolatához vezeti. Ez, még ha lehetséges lenne is, erőt és időt pazarló gazdaságtalan módszer volna. De egy *belső* ellentmondást is jelent, mert a proletáriátus általánosságával szemben bizonyos részlegességet hirdet, ezt fejleszti, ahelyett, hogy küzdene ellene s a kispolgári színeződésükkel és faji üldözöttségükkel fogva amúgy is homályosult osztálytudatu rétegekben a nemzeti jelszavak hangsúlyozásával az osztályzavart még inkább növeli.

IV.

Mindezekkel az elméleti ellenvetésekkel szemben a PC Palesztinában elért „eredményeire” hivatkozik. Következő cikkünkben tehát szemügyre fogjuk venni a Palesztina-kérdés állását, meg fogjuk mutatni, hogy itt *eredményeikről* beszélni nem lehet, s hogy ami egyáltalán történt, csak a nemzetközi zsidó nagytőke „emberbaráti” segítségével és az angol imperializmus hozzájárulásával volt lehetséges. Ezzel kapcsolatban ismertetni fogjuk Palesztina szerepét a világpolitikában, mint amely ponton a cionizmus igazi jellege nyilvánvalóvá válik. Falus Ervin

VILÁGKÉP

A LIBÉRIAI RABSZOLGA-FELSZABADÍTÁS

Libéria keletafrikai négerköztársaság, amely teljesen az amerikai tőke befolyása alatt áll. Lakossága főleg az Egyesült Államokban felszabadított rabszolgák utódaiból tevődik össze. A köztársaságban a rabszolgamunka különböző formáiban még mindig el van terjedve. A Népszövetség előtt maga a kormány is elismeri, hogy Libériában embereket vásárolnak, akiket az országon kívül is felhasználnak és elismeri, hogy bizonyos esetekben kölcsönök fedezetül felnőtteket, de gyakran gyermekeket is «letétbe» helyeznek. Hivatalos becslés szerint 2¼ millió lakosból 400.000 a rabszolga. A valóságban azonban a rabszolgaság más rejtett formákban is fennáll. A Népszövetség nyomására a libériai kormány proklamációt bocsátott ki, amely szerint minden rabszolga visszanyeri a szabadságát. Ennek komolyságában azonban maga a Népszövetség sem hisz, annak ellenére, hogy ellenőrzési jogot biztosított magának. A libériai négerköztársaság ugyanis fontos szerepet játszik az amerikai és angol gumiőke ellentéteiben. Az amerikai *Firestone* gumiállalat több millió dollár befektetéssel hatalmas gumiültetvényeket létesített Libériában, hogy az Egyesült Államokat függetlenítse az angol gumi egyeduralma alól. Ez aztán megmagyarázza, hogy miért üres frázis a libériai kormány rabszolgafelszabadító proklamációja.

A CSIKÁGÓI BANDITÁK

A világlapok részletes tudósításokat közöltek a két amerikai banditavezér, Jack Diamond és Al Capone harcáról. Ez a harc a mind hatalmasabbá váló csikágói és amerikai «alvilágra» irányította a közvélemény figyelmét. A gyilkosságok és rablások nem egyes személyek privát akciói, hanem szervezett zsarolóbandák művei, amely szervezetek egymással is éles harcokat folytatnak. A csikágói «Economist» figyelemreméltó adatokat közöl ezekről a bandákról, amelyeknek száma Csikágóban a múlt évben 60 volt. A bandák körülbelül 600 vezető (gangster) kezében vannak, akik a zsarolást egészen eredeti formában csinálják. Egyes üzletágak részére védőszervezeteket alakítanak, amelyekbe mindazoknak be kell lépniük, akik nem akarják kitenni magukat a bandák garázdálkodásainak. Így például Csikágóban 10.000 garázstulajdonos lépett be a szervezetbe, havi öt pengő díjért, amelyekhez azonban egyéb költségek is járulnak. A védőszervezet pld. kimondja, hogy a garázsőr nem megbízható, ki kell cserélni s ezért felszámít 400 pengőt. A ruhatisztító-ipar «védőszervezete» az egyes ruhatisztítási díjat így öt pengőről hatra emelte, ami többmillió pengő hasznot hozott a banda kasszájának. Sokáig azonban nem örülhettek a pénznek, mert egy másik banda a vezérkart leölte s a kasszát birtokba vette.

Dr. Totls Béla afrikai felvétele

457

Lengyel Lajos felvétele

Más bandák, az építőiparban pld. gondoskodnak arról, hogy csak azok a vállalatok kapjanak nyersanyagra megrendelést, amelyek a „Rackets”-nek, a védőszervezetnek a tagjai. A bandák legnagyobb üzlete azonban mégis az alkoholtörvények megsértése. Egy csikágói ügyvédnek pld. akit államügyésznek akartak kinevezni, az alkoholszervezet két tagja évi 3¼ millió pengő jövedelmét kitevő ajánlatot tett, amit az el is fogadott s így a kinevezést elutasította. A zsarolások költségeit, természetesen, áthárítják a fogyasztóra. Nem véletlen azonban, hogy a bandák elleni harcnak eddig semmi komoly eredménye nem volt. A bűntények talaja az amerikai gazdasági és politikai korrupció. A bandák szolgálatát politikai célokra, a

választások befolyásolására és meghamisítására gyakran veszik igénybe. A hivatalnokok legnagyobb része a bandák zsoldosa. Mindenekelőtt a nagytőke az, amely a bandákat felhasználja, holott, ha akarna, fel tudna ellenük lépni. Ehelyett maga a nagytőke szívesen használja fel céljai elérésére azokat, ami kifelé egykettő, de gyakran 5%-os drágulásban mutatkozik meg. Szinte felesleges is megemlíteni, hogy ezek a bandák a politikai életben a százszázalékos, hazafias amerikaiak s akiknek legnagyobb része nemrég vándorolt be az Egyesült Államokba, erejüket, a tőke érdekének megfelelően, fajtiszta amerikaiak üldözésének a szolgálatába állítják.

munka

AZ UJ OROSZ GAZDASÁG FEJLŐDÉSVONALA

Az alábbiakban *Friedrich Pollock* „Planwirtschaftliche Versuche in der U. S. S. R.»*) című könyve alapján Szovjet-Oroszország gazdasági forradalmának alakulását, különböző kísérleteit és eredményeit próbáljuk meg olvasóink előtt felvázolni. *Pollock* könyve szigorúan tudományos munka; adatai megbízhatóak, szempontjai mentesek a napi politikai tendenciáktól.

I.

Milyen termelést, milyen gazdaságot vett át az orosz forradalom? A tulnyomóan földművelő lakosság hihetetlenül alacsony életmódon, a fejenkénti élelmiszerfogyasztás a többi európai országoké alatt, iparcikk fejkvótája a többi országokéinak törtrésze. Példakép néhány adat az 1911. évi ipari nyersanyagfogyasztásról, összevetve más államokéval:

	kőszén pudban	öntött vas	réz	cukor oroszlantban	pamut
Oroszország	12,0	1,13	0,44	17,0	5,6
Németország	205,0	13,4	8,0	42,7	16,2
Egyesült-Államok	291,0	17,8	19,1	85,0	30,0

Mesterségesen, vámokkal, kedvezményekkel lenyomott alacsony bérekkel életben tartott ipar, amely gépekben, hitelben, sőt a termelőgépek alkatrészeinek pótlásában is a külföldre volt utalva és tőle függött. Az országban levő idegen tőkék még hét-nyolc évvel a forradalom előtt is felülmúlták a belső tőkét. A mezőgazdaságban tulnyomóan az extenzív gazdálkodásra alkalmas szemtermelést favorizálják, ez teszi ki az export tulnyomó részét, az iparcikkek 5,6 százalékkal szerepelnek. Az európai Oroszország háborúelőtti ipari munkásának átlagbére évi 200 rubel (kb. 750 K), ami nem esodálatos, ha tudjuk, hogy 40 százaléka analfabéta!

A közvetlen háborúelőtti évek Oroszországának ezt a vigasztalan gazdaságát még jobban lerontotta a háború. A nagybirtokosok munkaerő és lovak hiányában bérbeadják földjük nagy részét a parasztnak, mire a megművelés nivója újból csökken (1917-ben átlagban már 25 százalékkal az 1914-iki viszonyokhoz képest). 25%-a a földnek parlagon marad. A hadsereg élelmezésére nem elegendő a termelt gabonamennyiség. A szállításra nem képes az évek óta nem javított és nem pótolható közlekedési hálózat. A haditermelésre átszerelt ipar 71 százalékát teszi az össz-iparnak. Nyersanyag hiánya miatt, a hadigazdálkodás miatt, a szállítóeszközök csődje és a tüzelőanyagok hiánya miatt a lakosság részére való iparcikktermelés 1917 elején megáll.

Ebben az állapotban volt az orosz gazdaság, mikor az első orosz forradalom kitört. A káosz növekedett. Nyersanyaghiány, élelmiszerhiány, a vagonok ezrei a nyílt pályán elzárják a vonalat. Munkáshiány, ugyanakkor munkanélküliség, sztrájkok, parasztzavargások akadályozzák újból és újból a termelést. Ezt a szétzüllő gazdaságot vették át 1917-ben a bolsevikok.

II.

A bolsevik forradalom első stápiját általában a hadikommunizmus név alatt ismerik. De ez az időszak is, amely a forradalom kitörésétől körülbelül 1921 márciusáig terjed, több részre bontható. Az első rész az államkapitalizmus-kísérletek kora. Ebben az időben a bolsevik párt teljesen Leninnek a forradalmat megelőző hónapokban kidolgozott elméletét akarta megvalósítani. Ezek szerint a kapitalista gazdálkodás által már ugyanis bizonyos mértékben központositott termelést kell munkásellenőrzés alá helyezni, ami tulajdonképpen szocializmust fog jelenteni. A nagy bankokat, nagyipari konszerneket köztulajdonba kell venni, a kisipari üzemeket együttes szindikátusokba kényszeríteni, amelyek fölött a munkásság ellenőrzést gyakorol. Az üzemek megmaradnak eredeti tulajdonosuk birtokában, csak a munkásság ellenőrzi működésüket és az üzemet csak akkor veszik köztulajdonba, ha az utasításokat nem köve-

* C. L. Hirschfeld, Leipzig.

lik. A nagybirtokok nagyrésze a parasztnak birtokába meát át, alig maradt néhány, állami mintagazdaságnak. És ez a földosztás, mely minden szocialista elmélettel ellenkezett, megmentette a bolsevik uralmat és megakadályozta mind a mai napig, hogy a parasztnak teljesen az új állam ellen forduljanak.

Mindezek az intézkedések egy tapogatózó rendszer első kísérletei voltak. Hamarosan kiderült, hogy az ellenőrzés, szabotáló hivatalnokok, ellenszegülő szakemberek és gyárosok mellett nem ér semmit. Néhány hónap múlva kiderült, hogy ezek az intézkedések talán jók voltak a munkásság politikai hatalmának megerősítésére, de tévesek voltak a termelés szervezése, az ipar vezetése szempontjából. A földosztás forradalmi keresztülvitele pedig kielégítette ugyan a tömegek földéhségét, de a vezetést, sőt sok helyütt az uralmat is felettük a gazdag parasztnak ragadták magukhoz. Az ő kezükben volt a szükséges felszerelés, a marhaállomány, a lovak. Mivel iparcikkeket nem kaptak, nem művelték meg kellőkép földjeiket, vagy a termelt javak nem mentek be a városba. A kezdődő éhínség kényszeríti a hatóságokat a gabonamonopólium bevezetésére, a kényszerrekvirálások kezdődnek, a „Smytcska“ (az ipari munkásság és a parasztság együttműködése a forradalomban) az első nagy krízisen megy keresztül.

1918 júniusa körül belátták Lenin és a többi vezetők, hogy a termelés ilyenfajta átszervezése nem sikerülhet. Tulságosan egyszerűen képzeltek el, hogy a kapitalisták és szakemberek által vezetett termelést a munkások ellenőrzik és majd lassan beletanulnak az engedelmesen dolgozó gyártulajdonosok és bankigazgatók mellett. Az osztályharc lassanként áthelyeződött az egyes üzemekbe. Az átmeneti rendszabályok nem mutatkoztak megfelelőeknek és a polgárháború, a külföldi intervenció hadseregek, a belső szabotázások nyomása alatt létrejött az ország vezetésének az a formája, amelyet általában hadikommunizmus név alatt ismerünk.

Ebben az időben a pillanat szükségére alakult az orosz kormány politikája. Egységes tervről nem lehet beszélni. Részlettervek merülnek fel a gazdaság átformálására. Az első feladat azonban, hogy a fogyasztást a közönség szabályozza, hogy a kevés közszükségleti cikk, ami Oroszországban van, éppen a központi, állami szervekhez elsősorban a hadsereghez (átmenetileg 3 millió embert is jelent) s az ipari munkássághoz jusson. Ezért jelennek meg az újabb gabonarekviráló rendeletek, amelyek a kishirtokok millióivá szétesett, a szocializálástól mind messzebbre kerülő mezőgazdaságból akarják a szükségeset kisajtolni. Az ipar köztulajdonba vétele is csak most történik, de csak oly üzemeknél, amelyeknek alaptőkéje az egymillió rubelt meghaladja, kivéve a teljes egészükben köztulajdonba vett bányákat, vasutakat és egyéb fontos iparágakat. Mindezek a rendszabályok a gazdaság produktivitását alig emelték. Ekkor jelentek meg a színen az önkéntes „kommunista szombatok“ (ingyen munka szombat délután a különös sürgős munkák elvégzésére), majd az általános munkakötelezettség. Ugyanakkor a munkásság helyzete rendkívül súlyos, míg lassan a pénzber helyét kiszorítja a természetbeni bér. Így alakul ki a jegyrendszer, majd az az élelmezési politika, amely az egész lakosságot el akarta élelmezni és közszükségleti cikkeket látni, ezekre monopóliumot vezetni be, majd a nem monopolizált termékeket is magához vonni. A falu termékeiért kollektív árucsereét kap, persze „főlölségét“ köteles beszolgáltatni. Ugyanakkor minden magánkereskedés kihalása.

1919 végén a népesség tulnyomó többsége fogyasztási szövetkezetekben tömörült, ahonnan munkájáért a legszükségesebb fogyasztási cikkeket kapta. A falusi lakosság ugyanilyen szövetkezeteknek adta le terményeit és kapott értük iparcikkeket. Pénzben az iparcikkeknak csak 18 százalékát volt szabad fizetni. Az iparcikk azonban oly ritka volt, hogy a mezőgazdasági termékekkel szemben a békeparitás kétszeresére, sőt háromszorosára is felszökött, a zugkereskedelem meg a hatszorosára is.

1920 elején a szovjet nagy hadigyőzelmeket aratott. A polgárháboruban győzedelmesnek mutatkozott, sőt a blokkád megszűnése és az antanttal való béketárgyalások következtek. Mindebből arra lehetett volna következtetni, hogy a hadikommunizmus gazdasági rendszabályai helyett, melyeket a kritikus hadi helyzet parancsolt a szovjetre, most már a megvalósítandó szocialista termelésbe átmenő termelési rendszer következik. Nem ez történt. A katonai sikerek következtében a katonai rendszabályokat túltértékelték és a militarizálás módszeréhez folyamodtak. Munkahadseregeket toltak a termelés különböző helyeire, munkahadseregeket állítottak fel, amelyek azonban a leromlott felszerelések, a hiányos üzemvezetés, a fűtőanyag hiánya, a leromlott élelmezés miatt katasztrofálisan keveset termeltek. 1920 végén az ipar bruttótermelése az 1913. évnek 18 százaléka volt. A munkások vidékre menekültek, ahol az éhenhalástól védve voltak, úgyhogy tanult városi munkásokban nagy lett a hiány. 100 munkakeresőre 1920 első negyedében 545 bányamunkahely, 351 fémmunkahely és 162 szállítómunkahely jutott. A vasut lerongyolódását ez az összehasonlítás mutatja: 1000 versztre jutott 1918 január 1-én 273 mozdony, 1919 december 1-én 88 és 1920 július 1-én, mikor az újjászervezés lassan kezdődik, 139.

És ilyen viszonyok között határozták el a szovjet gazdasági vezetői, hogy a piacot eltüntetik, a teljes szocializálást keresztül vezetik és felépítik a szocialista termelést. Az összes kisipari üzemek, ha legalább 10 munkaerőt motorikus erő nélkül és 5 munkaerőt és motorikus-erőt foglalkoztattak, bekerültek a kategóriába. A piacot teljesen elnyomták, a városi lakosság teljesen a központi fogyasztási népbiztonság útján kapta ellátását és a természetbeni ellátás kategóriájába a hadikommunizmus végén 38 millió ember tartozott. De a központi ellátási szervek ennek a feladatnak érhető okokból nem tudtak megfelelni. Így történhetett, hogy Oroszország gazdasága ebben az időben két részre esett: egy legális és egy illegális részre. A fent ismertetett legális, úgynevezett „proletár természetbeni gazdaság”, a pénzt és piacot látszólag megszüntető gazdaság mellett kialakult a titkos zugkereskedés, a titkos börze. Ezeket a „fekete piacokat”, fekete börzékét a hatóságok ugyan jónéhányszor belíttették és megszüntették, de ezek újból és újból felbukkantak és a hatóságok végeredményben hallgatlagosan tűrték őket. Volt a hadikommunizmusnak korszaka, mikor a városi lakosság élelmiszerellátásának kétharmadát ezek a titkos piacok szolgáltatták. Statisztikusok szerint a városi lakosság 80 százaléka ezeken a piacokon vásárolt! És bár ezeket a zugpiacokat, amelyek a szovjettel ellenséges rétegeknek, az ellenforradalomnak szolgáltattak anyagi bázist éppen az infláció emelésével a bankjegyvérés szünet nélküli munkájával is igyekeztek megsemmisíteni, a zugkereskedelemmel számolni kellett.

De a piac megsemmisítése, vagy a központhól irányított gazdaság felépítése nem történhetett meg egységes terv nélkül. És ez az egységes terv alapján véve csak a villamosítás terén született meg. Lenin szerint: „A kommunizmus: tanács hatalom plusz az ország villamosítása.” A villamosítás lenne az, amelynek segítségével a tüzelőanyag-hiányt, a nagyipar esődjét, a közlekedés hálózatának leromlását legyőzhetnék. A villamosenergia bevezetésével a hátramaradt agrártermelést fel lehet fokozni, az ellenforradalmi kisbirtokokat szövetkezetekbe, a villamos árammal ellátott kollektív gazdaságokba csoportosítani. De ezt a villamosítást a szovjet állam belső eszközeivel meg sem lehetett kezdeni. És itt merült fel először a külföldi tőke megszerzésének szükségessége.

Addig azonban, míg a villamosítás messzeeső lehetőségét valamennyire meg lehetett valósítani, a meglévő ipar szervezését és birtokba vételét vitték keresztül. A termelés célja a Legfelsőbb Népgazdasági Tanács állott, amely nem elégedhetett meg a munkásság üzembeli ellenőrzésével, hanem a termelés központi irányítását próbálta meg. Az ipar központi irányítását a különféle iparágak „Glavki”-jai végezték. Ezek a később hírhedté vált alosztályai a Legfelsőbb Gazdasági Tanácsnak (ezután csak LGT-nak jelezve) alapján, nagyjában megegyeztek a

IGY VAGYUNK EGYÜTT

459

A tevékeny és alkotó emberről beszéllek,
akinek bizalmas társa az este
és nevető gyermeke a reggel,
aki fényes délidőben asszonya mellett megáll,
vállaira teszi kezét;
terveket és súlyos végiggondolt szavakat mond néki:
az ártatlanul vérző gyermekekről beszél;
beszél a fényről, mely sebesen halad
s utjában ledönti a rozsdás kapukat,
hogy tisztább és ismertebb legyen a láthatár.

Most itt ül közöttünk,
fiatal munkások között,
érdeklődő és bátorító tekintettel néz ránk
s mi az elfojtott vágyainkat, mint meggyulladt
virágokat

átadjuk néki,
ő pedig szigorú törvényeivel leméri őket:
íme, ezek vagytok,
ez van bennetek,
ami érték,
de mondjátok ki értelmetlen szavaitokat is,
mert nem csak rongyosak és kizsákmányoltak
vagytok ti;
feltartóztathatatlanul közelednek felétek a napok
a ti napjaitok,
amikor meg kell találnotok magatokban
a legteljesebb emberséget.

Kis Ferenc

nyugateurópai monopolisztikus trösztökkel, természetesen mások irányítása mellett és mások javára. De itt is a különféle iparágak fontos üzemei felett rendelkezett a glavki-tröszt, az üzemek ebben az időben majdnem minden önállóságukat elvesztették és a termelés tervszerű vezetése, a nyersanyagok, fél- és készgyártmányok felett való rendelkezés teljesen a glavki kezében volt. Ez a központosítás, amelyet még a különböző alközpontok (kormányzóságok, később a kisebb szovjetköztársaságok stb. szerinti) is zavartak és komplikáltak, minden önállóságuktól megfosztották az üzemeket. Az üzemek vezetését a központi, lassu és szakemberek hiányában nehézkes bürokratizmus állandóan akasztotta. Az üzemvezetést ugyanekkor kivették az üzemi tanácsok kezéből és ezek csak ellenőrző szerepet játszottak és a munkások érdekét védték. Mindez azonban teljesen bizonytalanul voltak elhatárolva. Még nehezebbé tette a gazdasági vezetést, hogy minden valamennyire felelős ponton nem egy ember, de egy tanács ült. Szakképzettség hiányában senki se merte egyedül a felelősséget vállalni és csak nagynehezen tértek át az örökös tanácskozó kollégiumoknak egyedül felelős vezetőkkel való kicserélésére.

Mindenek következtében nem csodálatos, hogy lassanként az üzemek függetlenítették magukat azoktól a központ által kidolgozott tervektől és utasításoktól, amelyek rendszerint elkésve érkeztek és amelyek a valóságos hely-

munka

zettel nem számoltak. 1920-ban maga Trockij jelenti ki, hogy a központi gazdasági terv helyszínen átlagban 5—10 százalékban valósul csak meg. A politikai okok, a polgárháború okozta gazdasági lezúllás, hozzánemérés, a bürokratizmus következtében a LGT nem is tudta a gazdaságot összefogni. A glavki megállították a termelést, úgyhogy a hadikommunizmus évei óta „glavki” Oroszországban minden bürokratikus szörnyűség, a központi gazdálkodás karikatúrájának a gyűjtőneve.

Az, hogy a hadikommunizmusnak ez a „proletár természetbeni gazdasága” (amely a szovjet vezetőknek szándéka szerint közvetlen átmenetet jelentett a szocializmusba) néhány évig mégis tartani tudta magát, azzal magyarázhatjuk, hogy Oroszország gazdasága ezekben az években ugyiszólván alig termelt s a még régi, háború előtti csekély készleteket osztotta fel és engedte át a fogyasztóknak. A teljes kiárusítás, a teljes kimerítés évei ezek és a gazdaság ott roppan teljesen össze, ahol ezek a készletek kimerültek. Tény, hogy ez aránylag később következett be, mivel az orosz lakosságnak túlnyomó többségét kitevő parasztság mindig csak szerény igényű lehetett az iparcikket illetőleg, tehát a katasztrófális áruhiányt minden más európai népnél jobban bírhatta. Bár kétségtelen, hogy ez alatt az idő alatt a piacot nagyrészt megszüntették, de ez még nem jelentheti a szocialista gazdaságot, ha ugyanakkor a piacot nem tudták helyettesíteni! Amíg ez nem történt meg, addig lehetett ez a szovjet számára szükséges politikai cselekedet, de gazdaságilag tekintve hiba volt, utópia.

Mindezt azonban a szovjet vezetők a hadikommunizmus lázában nem vették észre, különben 1920 elején, midőn a hadihelyzet megjavulásával hirtelen áttértek a „szocializmusra”, néhány hónap tapasztalata a kísérlet átfordítására készítette volna őket. Így egy hosszú kísérletezés végén, 1921 márciusában vallotta be Lenin, hogy hibát követett el, hogy az átmeneti évek hosszú periódusa nélkül közvetlenül a szocialista termelésre nem lehet áttérni. Az az elgondolás, hogy rekvirálás útján a parasztoktól elegendő élelmiszert lehet majd szerezni, ezt az élelmiszert a városokban, az ipari munkásság között szétosztva, az iparcikket visszaszolgáltatták a parasztságnak és így egy „kommunista termelés és elosztás jön létre”, elhibázottnak bizonyult. 1921 tavaszán a gazdasági fronton a szovjet — Lenin bevallása szerint — oly súlyos vereséget szenvedett, amely komolyabb volt bármely Kolcsak, Denikin, vagy Pilsudski által okozott vereségnél.

A gazdaság felépítését tehát új alapokra kellett fektetni. Elsősorban a közigazgatás katasztrófális bajait kellett meggyógyítani. A központosításnak elképesztően túlhatott gyakorlatát leépítve, át kellett térni a „központi vezetés, helybeli közigazgatás” elvére. A centralizáció és decentralizáció körüli állandó vitában ilyen szintézisformában igyekeztek megoldást teremteni. Együttal a bürokratizmus részleges leépítése következett. A hadikommunizmus éveinek hivatalnokapparátusa hatvan százalékkal volt nagyobb még a cárinál is, ugyanakkor, mikor a munkásság száma csökkent. A nagyrészt tanultabb munkásokból, vagy parasztokból álló hivatalnokhad sereg nem értett az ügyek vezetéséhez, még kevésbé, mint a régi hivatalnokok, de még ez utóbbiaknak rutinja is hiányzott, a megmaradt régi hivatalnokok rossz fizetésük miatt szabotáltak, mindenben üléseztek és saját tehetetlenségük tudatában a felelősségtől igyekeztek megszabadulni és az elintéztést másra tolni.

A központi vezetés csődje, a gazdasági vezetés tehetetlensége következtében ezekben az időkben a tervszerű gazdaság megteremtéséről alig eshetett szó. A központi tervet a gazdaság egyes tényezői nem hajtották végre és a központi terveknek csak elméleti értékük lehetett volna. Hosszú évek teltek el, míg a különböző hiábavaló erőfeszítések után az első valamennyire használható központi gazdasági tervvel kísérletezni lehetett.

III.

1921 tavaszán a bevetett területek a háborúelőttiéknél 75 százaléka, a gabonatermés a háborúelőttiéknél alig fele volt. A termés «főlöslégének» beszédésénél egyhelyütt háromszor,

máshol egyszer sem rekviráltak. Az élelmiszerhiány következtében az ipari munkásságot nem lehetett megfelelően élemezni, ugyanakkor hiányzott az üzemi anyag és nyersanyag, amivel legalább a vasutakat és a legfontosabb, még üzemképes gyárakat mozgásban lehetett volna tartani. Akadtak üzemek, melyekben az ott maradt munkások, mivel máskülönben semmi élelmiszert nem kaptak, a még meglévő nyersanyagból mindenféle könnyen értékesíthető holmit (pld. öngyújtó stb.) csináltak és azzal kereskedtek.

Ilyen volt a helyzet, mikor Lenin a „Nep” (új gazdasági politika) tervét a szovjetkongresszussal elfogadtatta és az első Nep-rendelet megjelent. Ez a rendelet megszünteti a parasztagdaságok „főlöslégének” lefoglalását és ehelyett bevezeti a progresszív természetbeni adót. Ez a természetben fizetendő adó jelentékenyen kisebb az eddig lefoglalt főlöslég átlagánál és a gazdaság felépülésének mérvében kisebbedik majd. A döntő azonban nem a rekvirálásnak adóvá válása, hanem a rendeletnek az a része, amely szerint a beszolgáltatott adó után megmaradt részt a termelő, a paraszt tetszésszerint értékesítheti, saját céljaira felhasználhatja, vagy iparcikkek ellen becsereletheti, eladhatja, akár szövetkezetek, akár a helybeli piacok segítségével.

Ez a törvény tehát lényegében az üldözött és megvetett piac visszatérítést jelentette. Hogy ez mit jelentett, bár egyelőre csak pénznélküli helybeli cserekereskedelem volt engedélyezve, azt maga Lenin is tudta. Szerinte azonban a kereskedésnek ebből a szabadságából, ami egyuttal okvetlenül az árutermelőknek tőkékre és munkásokra való szétosztását vonja maga után, nem származhatik veszedelmi a proletárhatalomra, addig, ameddig a szovjet az államhatalmat, a közlekedési eszközöket és a nagyipart a kezében tartja. De abban a pillanatban, midőn a parasztagdaságok főlöslégeiket szabadon eladhatták, szükségessé vált a falusi kisipar feltámasztása, hogy ezeket a feleslegeket iparcikkekkel becserelethessék. A „Nep” elején a falusi és a városi kisipar a csődöt mondott nagyipar mellett nagy jelentőségre tett szert. A teljes ipari termelésnek körülbelül egy harmadát éppen a kisipar szállította.

A legszükségesebb élelmiszereket tehát az adó útján igyekeztek megszerezni. A feleslegeknek iparcikkek útján való megszerzését a kisipar mellett éppen a szövetkezetek hajtották volna végre. Ezeket a szövetkezeteket nagyjában függetlenítették a központi felügyeltől, szabadabb mozgást adtak nekik és feladatukká tették, hogy mintegy az államkapitalizmus szolgálatában dolgozzanak. Ezek a szövetkezetek, mint az állam szervei, előnyöket élveztek és igyekeztek a magánkereskedelmet, a magánkisipart magukhoz vonni, vagy (különösen a kisipart) szintén ilyen szövetkezetekbe tömörítve, ellenőrizni.

De a magánkapitalizmussal való együttműködés még messzebbmenően az egyes üzemek bérbeadásában és a koncessziók adásánál mutatkozik meg. Eleintén termelőszövetkezeteknek (Arteli) adták bérbe az üzemet, később magánosok is számba jöttek. Az üzem feletti felügyeletet az állam ugyan szervei útján gyakorolta, de az üzemek mégis magánkezekbe kerültek. De ez nem is lehetett másként, abban a pillanatban, amidőn a nyersanyag megszerzése szabad piacon történhetett. Így tudták csak megszüntetni, hogy az üzemek nagyrésze állott (pld. 1700 cipőgyárnak több mint a fele) ugyanakkor, mikor áruhiány volt. Mindez lényegében az 1918-ban, a szovjet első periódusában hirdetett államkapitalizmushoz való visszatérés volt és jelentette feladását mindannak, amit a hadikommunizmus éveiben súlyos áldozatokkal a közvetlen szocializmushoz való átmenetnek, a piac kiküszöbölésének „a régi állapotoknak teljes megsemmisítése és egy új társadalmi és gazdasági renddel való helyettesítése forradalmi metódusok szerint” jelszava alatt folytattak. Kétségtelen, hogy Lenin hallatlan merészséggel új irányt szabott az orosz politikának és ezzel a szovjet hatalmát az utolsó pillanatban megmentette, de egyuttal az eredeti céltól való elkanyarodásnak veszélyét jelentékenyen növelte.

Nádass József

(Folyt. köv.)

A.M. FOEY: A KAR

Egy pillanatra elmaradtak a gránátok. De a csönd ezen a helyen nem tarthat soká. Rövidesen újra kezdődik a besapódás, fontos volna, hogy legalább ezt a sebesülteket, akiknek egyik karját leszakította a gránát, biztos helyre vigyék.

A sebesült, egy ammertói paraszt, fájdalom ellenére sem ajult el. Tudja mi történt vele és hangosan siratja elveszett karját. Mihez fog most kezdeni, hogy fog ezentul szántani?

Az ezredorvos vigasztalja: «Fog tudni Lorenz, minden rendbe jön. Adunk majd egy olyan műkari, amin egy kampó is lesz, abba bele lehet majd akasztani a kantárszárát is és dolgozni, vinni is lehet vele mindent.»

De ezt az orvos sem hiszi bizonyosan. Amikor meglátja Lorenz fakó arcát, hitetlenül rázkódó fejét, elhallgat, másra tereli a szót. Kiadja a parancsot a sebesült elszállítására. De hová? Hátra a sebesültállomásra, ahol gyorsan segíteni lehet rajta. De onnét senki sem jött ki idáig. Az összeköttetés teljesen megszakadt velük. Azt sem tudják hol van és egyáltalában van-e a közelben telefonista.

A sebesültet pedig mindenképpen el kell vinni. Négy ember induljon el vele azonnal az alkonyban.

A bucsunál Lorenznek furcsa kívánsága van.

— Hol van a jobbkarom? — kérdi csendesen.

— A jobbkarja?... Azt már elvittük... a föld alatt van — hazudja az orvos.

— És a gyűrű? — kérdi a paraszt aggódalmasan. — A negyedik ujjamon volt egy gyűrű. A feleségemtől kaptam. Az is a föld alatt van? A testemnek egy darabját már elte-

mették. Részekben temetnek el? — És a testi és lelki fájdalomtól, kimerültségtől siránkozni kezd.

A kar, az egyenruha egy darabjával, a barakk mögött hever. Eddig senki sem törődött vele. Funk jelenti, hogy még ott van, nincs elföldelve.

— Lorenz! Ne izgassa fel magát, — mondja az orvos. — A karja még itt van. Csak azért mondtam, hogy a föld alatt van, mert nem akartam, hogy maga nyugtalankodjék. Mindjárt megkapja a gyűrűt.

— Szeretném megegyeszer a karomat látni, — kéri a paraszt alig hallhatóan.

Dr. Eggelbrecht a fejével int Funknak, aki félig a barakk mögött áll. Funk hozza is már és csodálkozik, hogy milyen nehéz egy ilyen halott kar. Milyen könnyű, amikor a vállon lóg.

Lorenz előtt lehuzza a hideg, tapadó ujjakról a gyűrűt. Szinte hihetetlen a részére. Itt fekszik a paraszt és ott a karja.

— Szervusz, — mondja ekkor a paraszt és előhuzza a balkarját. És megszorítja vele a jobbot, ami valamikor az övé volt.

Funk küzködik önmagával, nehogy elnevesse magát ezen a különös helyzeten. Egy embernek oda kell vinni a karját, hogy bucsut vegyen tőle. Egy ember bucsut vehet a karjától.

És amikor Lorenz a sebesültszállítókkal eltűnik a szántóföld mögött, oldalfejevel lyukat ás a földbe és beledobja a Lorenzből itmaradt kart a gödörbe.

Ford.: Gró Lajos.

VALLÁS ÉS SZOCIALIZMUS

A vallás alapja a vallásos érzés, tehát egy lelki tényező, amely a gazdasági erőktől magát soha függetleníteni nem tudó ember adottságaiból keletkezik.

Tudjuk: a termelészörzők állapota határozza meg a gazdasági viszonyokat. Ezen épül fel a társadalom, illetve a politikai rendszer. A politikai rendszerek alakítják ki a társadalmi ember lelkiességét. Az ideológiában, érzésekben ez a lelkiesség mutatkozik meg, amely azután formálisan visszahat a gazdasági és társadalmi szerkezetre. A gazdasági alépítménynek és az ideológiai, lelki felépítménynek ez a dialektikus viszonya a primitív társadalomban még nem ilyen komplikált.

Az ember előtt jelenségek vannak, hideg, meleg, fák, állatok, eső, villám, nap, hold, stb., tulajdonságok vannak, erő, keménység, hajlíthatóság, vadság, stb., amelyek mind egy bizonyos viszonyban vannak egymással és amelyek az embernek örömet, fájdalmat, stb. okoznak. Az őstársadalomban a történések nem mint természeti, vagy gazdasági törvényszerűségek jelennek meg. A primitív ember ezt még nem látja így. Ebben a társadalomban ezek egy titokzatos hatalom megnyilvánulásai, amelyek az ember véletleneknek, ismeretlen erőknél kitett életét kormányozzák és az éhséget, fájdalmat, örömet stb.-it okozzák.

A vallásos érzés tehát abból a ráhatásból jön létre, amelyet a természet és az élet jelenségei gyakorolnak az emberre. Ez a hatás szüli meg a vallásos érzés alaplényegét, az érzelemben a félelmet, a tudatban, a gondolkodásban a titokzatosságot. Mindkettő párhuzamosan jelentkezik, egyik összefügg a másikkal. Félelmet érez az ember, gondolkodásban nem tudja a dolgokat megmagyarázni.

A félelem és az ismeretlenség, a titokzatosság elmélyíti az emberben az ő kicsinységének, bűnösségének a tudatát. A dolgokhoz viszonyítva úgy érzi, hogy ő csak porszem a világban, hogy az élete büntetés, természetes tehát, hogy porszeméletének valami szilárd pontot adjon, hozzá akarja kapcsolni azt valamihez, ami az ő szűk kis énje felett áll, amelyben a végtelenséget el tudja határolni, összefüggésbe hozza önmagával s így megnyugtítja halálfélelmét.

Az emberi léleknek az önmagán túllépő kitérülése, természetes emberi adottság, a szociális őstörvényeknek is

ez a hajtőereje, amely azonban csak akkor lesz vallásos, ha az ember, ezzel a kitérüléssel, félelemből, egy önmaga által konstruált emberfeletti erőnek veti alá magát, aki véleménye szerint sorsát irányítja.

Ez a félelem, titokzatosság s az ebből adódó túlvilági és emberfeletti kormányzóerőben való hit megmarad a vallásban akkor is, amikor az a gazdasági alap megváltozásával a természet vallásából (napisten stb.) az ember (bárvány), az absztrakt szellem (egyisten) vallása lesz s amikor az nemcsak az ember és természet, hanem az emberek egymással való (erkölcsi) viszonyait is rendezni próbálja.

Titokzatosság nélkül nincs vallás. A valláshoz hozzátartozik a bizonytalanság, a függés érzése. A vallásban a tudomány helyén a mithos áll, ebből fejlődik ki később a dogmák és rítusok összefoglalása: a teológia.

A dogma és a rítus a vallásos érzés külső megnyilvánulása s egyben a vallás titokzatosságának a legfontosabb biztosítékai, ez a két tényező gondoskodik arról, hogy a vallás karaktere meg ne változzon. De a rítus és a dogma az idők folyamán olyan komplikált lesz, hogy a napi munkájában elfoglalt ember nem ismerheti azokat s követelményeiknek nem is tehet eleget. A társadalmi munkamegosztásban ezt rábízta a papokra, akik ismerik a dolgok titokzatos kapcsolatait. A varázsló, sámán, a tálto, a mágus mágiával, varázslattal tud az ismeretlenekre hatni, tud a nyelvükön beszélni. És a papság ezen képességével már a primitív társadalomban is biztosítja azt az osztályuralmi pozíciót, amelynek a hatalmi alapja a dogmában van. Érthető, hogy így minden erejével védelmezi a dogmát és ha van hatalma, a legkíméletlenebbül lép fel azokkal szemben, akik azokban kételkedni mernek, vagy azokkal ellentétes tanokat hirdetnek. Amilyen mértékben szabályozza a vallás az emberek erkölcsi, jogi stb. viszonyait, abban a mértékben távolodik el a természet vallásától s abban az arányban nő az egyháznak a szociális jelentősége is. Annál keményebben védelmezi azon a címen, hogy ő Isten helytartója a földön, a maga osztályautoritását úgy a világi hatalommal, mint a feltörő társadalmi osztályokkal szemben.

Ez az autoritás, bármelyik nép vallását is nézzük, mindig

munka

feudális jellegű, mindenütt ott alakul ki teljes formája, ahol egy nép társadalmi fejlődése a feudalismushoz ér. Az egyházak szorosan össze vannak nőve a feudális formákkal, mert ez a társadalom realizálja a legteljesebben a vallás ideológiáját, a függőséget. Ezért is a leghűbb támogatói az egyháznak az uralmukat isteni, eredetűnek hirdető abszolutisztikus monarchiának (a volt orosz cárizmus, Habsburgok stb.). És ezért természetes, hogy az elmúlt történelmi osztályharcban, a feltörekvő osztályok az ő törekvéseikben kifejeződő társadalmi és gazdasági formáknak megfelelően, új Isten fogalmát, új dogmát, új ritust hoztak magukkal a régi megdöntésére (a protestantizmus a burzsoázia vallása).

Az új kor technikai fejlődése erős kritikát gyakorol a dogmákon s a feltétlen hit helyébe a megismerést teszi. Sőt a francia forradalom a dogmatikus vallás helyébe az ész vallását helyezi. Ez azonban nem volt maradandó. Mert a vallás nem lehet racionális s mert hiányzott belőle a titokzatosság, a világot kormányzó isten és a lélek halhatatlanságának a tana. Az ész vallása megbukott annál is inkább, mert a technikai fellendülésben kialakult kapitalizmusnak épügy velejárója a vallás, mint az előző társadalmaknak.

Ez, ha a kapitalizmus termelési sajátosságait nézzük, furcsán hangzik. A kapitalizmus bizonyos szempontból kétségtelenül materialista, a technikában, a gépben a racionális tudomány eredményei realizálódnak. A kapitalista társadalomban a mythos helyén a tudomány áll (ma már az egyházak is tanítanak matematikát, fizikát, kémiát). Ez azonban még nem szünteti meg azt a *lelki tényezőt, beállítottsgot*, amely a vallásos érzést létrehozta.

A kapitalista szabadversenyben, a piacért, a profitért dúló harcban az ember szellemileg és gazdaságilag egyedül marad. A termékek emberi hatalomhoz jutnak felette (Gorter). A használati érték helyén az áruk csereértéke áll, amelynek az ismeretlen játéka ide-oda dobálja, sorsát bizonytalanná teszi s ezzel vallásos érzéseit kimélyíti (I. Amerika vallásosságát). Az ilyen társadalomban, írja Marx, az emberek egymásban abstrakciókat látnak s ilyen lesz a vallás is. Az istenfogalom tehát mindig elvontabb lesz, amely Kantnál mint abszolút etika, Hegelnél mint abszolút szellem jelentkezik, anélkül azonban, hogy a megismerés problémáját, amellyel a maga filozófiai álláspontját igazolni akarja s amelyre most nem térhetek ki részleteiben, metafizikai elkalandozásoktól mentesen meg tudná oldani.

Egészen más a helyzet a marxizmus szempontjából. A marxizmus szerint az életet gazdasági tényezők alakítják. A marxizmus teljes világnézet, amely az emberi gondolkodás egységét vallja, amikor azt állítja, hogy nem a tudat, a gondolkodás határozza meg a létet, hanem, mint azt már Feuerbach hirdette, a lét határozza meg a tudatot. Az emberi élet nem a tudatból következik, hanem a tudat az emberi életnek a következménye. S ha megszűnik a lét, megszűnik a tudat is. A vallásos, teológikus világnézet ennek pont az ellenkezőjét állítja. Miután szerinte a tudat határozza meg a létet, természetes, hogy a lélek az emberi anyagi lét megszűnése után tovább él, akár isten mellett, akár istenben, akár másvalakiben itt a földön. Ennek a két ellenkező felfogásnak fontos következményei vannak:

1. következménye az, hogy a vallás az embert alárendeli, a szocializmus emberi felelőssége kifejlesztésével mellérendeli, sorsát a másik ember sorsához köti, társadalmosítja.

2. A marxizmus bebizonyítja azt, hogy a vallás társadalmi termék. S hogy egy kor akkor és olyan mértékben vallásos, amikor egy termelési forma válságban van és a másik még nem alakult ki. Vagy amikor a termelési eszközök nem érték el azt a fejlődési fokot, amelyben a gazdasági és osztályellentétek annyira kiélesednek, hogy az emberre gyakorolt hatásukban a teológiai és nem etikai értelemben vett, vallásos érzések helyett *társadalmi érzéseket váltanak ki*. Amikor az ember tisztán érzi, hogy nem egy tulvilági hatalomtól, hanem materiális társadalmi erőktől függ.

3. A kapitalizmusban a termelő-erők az ember társadalmi ideológiáját tudatosították. Az ok és okozat egymáshatásának logikus összefüggéseit a marxizmus ismerte fel. A kapitalizmus az áru fetiszizmusában elhomályosítja ezt az összefüggést és a teológikus filozófiát osztályuralmi cé-

lokra is felhasználja. A kapitalizmus megengedi a szabad kritikát és vizsgálódást, ha a termelési eszközök fejlesztéséről van szó, de elhomályosítja és meg akarja akadályozni azt a társadalmi kérdéseknél. Ilyenkor azt mondja: miután nem a lét határozza meg a tudatot, hanem a tudat a létet, tehát egy magasabb szellemiség teremtette meg a mai rendszert, amelyen nem szabad változtatni. A kapitalizmus termelésében tehát materialista, szemléletében filozófiai idealista, s így függetleníteni akarja a termelési formát a társadalmitól. Ebben a nagy ellentmondásban termeli ki a maga társadalmi és gazdasági ellentétét, s ebben a nagy ellentmondásban van az oka annak, hogy uralmi szempontból miért veszi igénybe a feudálisztikus egyházak világszemléletét, anélkül, hogy annak etikai programját megvalósíthatná. (Egy katolikus pap nemrégiben a kapitalizmus megkerszetelésének a szükségességéről beszélt.)

A társadalmi törvényszerűségek azonban mind erőteljesebben mutatkoznak meg. Az osztályellentétek kiélesedésével előtérbenyomuló szociális kérdések állásfoglalásra késztetik az egyházakat is. És ez az állásfoglalás pld. a keresztény egyház által támogatott keresztényszocialis mozgalmon kívül a pápa ez év januárjában kelt, a német munkásokhoz írt levelében fejeződik ki a leghatározottabban; ebben ez áll: «Ti az örök igazság talaján állva, küzdtek azokért, akiket az egyház szocialis tanai vezetni tudnak. A legjobb időben harcoltok azon áikövetkeztések ellen, amelyek az evangélium tanításait a földi élet szempontjából értelmezik, akik e világ javait tévesen fogják fel. És akik éppen ezért azt hiszik, hogy egyidőben jó katolikusok és jó szocialisták lehetnek.»

És mert az ideológiák lassabban változnak át, mint a gazdasági formák, sokan vannak a proletariatus soraiban, akikre a mai gazdasági ellentétek is teológikus értelemben hatnak és sokan vannak, akik a vallásos világnézetüket az egyházaktól függetlenül (Kutter svájci lelkész, a Rote Blatt, a zsidó szocialista cionisták) össze akarják egyeztetni a szocializmus egészen más korból adódó s ezért azzal összeegyeztethetetlen világnézetével.

A felvilágosodott polgári radikalizmus a vallást ődságnak, szellemi sötétségnek tartja, és a klerikalizmus ellen csak a nép felvilágosításával akar küzdeni. Mi azonban tudjuk, hogy a vallás nem önmagából képződő szellemi megnyilvánulás, hanem gazdasági-társadalmi okok hozták létre. A vallást, a sorsot irányító ismeretlen hatalomtól való félelem tartja életben. A kapitalizmusban a proletariatus azonban már látja, hogy a sorsa materiális erőktől, a kapitalizmustól függ. Eppen ezért a proletariatus nem vallásellenes, hanem, amennyiben felismerte osztályhelyzetét, *mentes* azoktól a teológikus képzetektől, amelyek egy emberfeletti erő függéséből adódnak.

És amelyek, amennyiben jelen vannak, az egyház létét is jogosulttá teszik. A marxizmus szerint miután a proletariatus ismeri a sorsát irányító erőt, a kapitalizmust, magának a kapitalista gazdasági rendnek a megváltoztatásáért és a szocialista társadaloméért kell küzdeni mindennemű teológikus eszme szigorú távoltartásával.

A súlypont itt a «vallás magánügy» kihangsúlyozásával, a gazdasági-társadalmi küzdelmeken van, ez azonban nem jelenti azt, hogy

1. a proletariatus most már hitetlen és érzelmenlküli lenne. A hit és általában az érzés nem okvetlenül teológikus. Nem igaz tehát, hogy a marx világszemlélet érzelmi tartalmában nem tudja pótolni a teológikusát. Az ember, az ő érzelmi gazdagságával minden társadalomban jelen lesz. De a lelki és szellemi élet lehetőségei előtt sohasem voltak annyira lelakatolva a kapuk, mint éppen a futószalag lélek nélkülivé züllesztő, megtárgyasodott kapitalizmusában.

2. Nem jelenti azt, hogy a szocializmusban, miután nem teológikus, nincsen etika. Sőt ellenkezőleg, a szocializmus kollektívizmusa, az osztálykülönbségek, a kizsákmányolás megszüntetése az etika konzekvens életté válását jelenti.

3. Nem jelenti azt, hogy a marxizmus félreismeri az ideológiák szerepét és hogy a társadalom megváltoztatásáért folyó harcban ne lenne szükség arra a tudatosító munkára, amely jelen esetben is, azzal, hogy rámutat a jelenségek összefüggésére, igyekszik a proletariatus felszabadulása előtt az akadályokat elhárítani. **Gró Lajos**

A szociálpolitika a munkásság köztudatában szinte egybeforrott a községi politika fogalmával. A községek belső élete: ez a hely az, ahol a munkásság képviselői szociálpolitikai eredményeket verekedhetnek ki, olyan engedelményeket a kapitalista renden belül, amelyek alkalmasak arra, hogy a munkástársadalom napi küzdelmét, megélhetését könnyebbé tegyék. A polgári osztályok képviselői sem vetik meg a szociálpolitika humanitárius eszközét, sőt nincs olyan reakciós községi képviselő, aki gyenge pillanatában holmi szociálpolitikai engedményre ne volna kapható. Hiszen a „nép barátai” ők, s ami elválasztja a munkásság képviselőitől, az annak a határnak jobbra, vagy helyesebben balra való tologatása, ameddig egyfelől a polgárság — éppen a saját nyugalmának biztosítására el mehet —, másfelől amennyit a munkásság ki tud verekedni magának.

Lehetnek ezek a szociálpolitikai vívmányok igen értékesek és messze kihatóak, a munkásság képviselői egész jelentős könnyítéseket hozhatnak a proletáriátus számára, a szociálpolitika azonban — mértéke bármi legyen is — mindig megmarad humanitáshól adott vagy kitaktikázott engedménynek, annak a bizonyos «szociális olajcsepp»-nek, amellyel az uralkodó osztály a harcok felületek surlódását enyhíteni akarja.

A szocialista politika azonban nem engedményeket akar a polgári társadalom részéről, nem átmeneti könnyítéseket, hanem olyan intézmények életre hívására törekszik, amelyek már egy új társadalmi rend belső berendezéséhez tartoznak. A szociálpolitika még a polgári társadalom tünete, a szocialista politika pedig már a szocialista osztályharc célkitűzése, amellyel községeken és országokon túl egy új társadalmi életforma megvalósítására törekszik.

Amilyen súlyos hiba az a ma egyre erőteljesebben mutatkozó jelenség, amely a községi politikában elsikkasztja a szocialista politikát — a szociálpolitika alkalmi sikeréiért —, épp olyan súlyos hiba lenne tagadni azokat az eredményeket, amelyeket a munkásság éppen szociálpolitika terén elért, vagy elérhet. A lényeg abban van, s ez teszi végzetessé e kérdés beállítottságát, hogy nem lehet a szociálpolitika vívmányait olyan mértékig kitágítani, hogy hármikor is egybeessenek a szocialista politika kereteivel. Viszont a szocialista politika egyedüli és végleges célkitűzése, amely részleteredményekkel, könnyítésekkel soha be nem érheti, éppen az, hogy *feleslegessé tegyen minden „szociálpolitikát”*. Amikor szociálpolitikai vívmányok sikerében elsikkad a szocialista politika kristályos célkitűzése, akkor szenved a munkásság osztályharcában azt a vereséget, amelyben nem bukik ugyan el, de a kapitalista társadalom szociálpolitikai hókusz-pókuszában osztálytudatát veszti.

Annak megítélésében tehát, hogy mi a feladata a községi politikában a munkásság képviselőinek, egyedüli elfogadható érték az: milyen szocialista politikát folytat. Nem a szociál-, hanem a szocialista politika mértékességében ítéltük csak meg annak a küzdelemnek értékét

és helyességét, amelyet a munkásság a községi politikában folytat. A bécsi munkásság legutóbbi választási eredményének kulcsa például szintén az, hogy éveken át *szocialista községpolitikát* csinált, nem pedig szociálpolitikát, bár az utóbbi időkben igen hajlamos volt arra, hogy vízenyösebb szociálpolitikára térjen át. A szociálpolitika — lehet más párt célkitűzése is; nem kétséges: a Heimwehrnek, a nemzeti szocialistáknak is megvan a szociálpolitikai programja s misem könnyebb számukra, mint a munkásság szociálpolitikai célkitűzéseit kisajátítani. De próbálnák csak a szocialista községi politika terén az osztályharcos munkásság célkitűzését magukévá tenni! Eppen azzal a polgári réteggel találnák magukat szembe, amelybe ma mélyen begyökereznek.

A szocialista községpolitika: ez az új társadalmi rend megvalósításának egyik legfontosabb útja. Két okból is. Szervezetileg azért, mert a jövő társadalmának közjogi felépítésében a község a legkisebb egység. A községek tevődnek össze kerületekké, a kerületek államokká, az államok — államszövetséggé. A másik ok: a községen belül találja meg a dolgozó a maga legközvetlenebb, bőréhez, csontjához, idegéhez tartozó *életformáját*. Ehhez fűződnek azok a problémák, amelyek mindennapi életét kiteszik:

lakáskérdés (ezzel kapcsolatban: higiénia), lakás és munkahely viszonya (közlekedési problémák), élelmezés és ruházatkódás (az elosztás kérdése), gyermeknevelés, kulturális szükségletek kielégítése.

Ezeknek a problémáknak mindegyikében a mai gazdasági berendezkedésen belül legfeljebb szociálpolitikai enyhítéseket találhatunk. Munkáslakások építése — önmagában még szociálpolitika —, a házbérvédelmek olyan rendszerű megadóztatása, amely munkásvárosrészek építését teszi lehetővé, már a szocialista politika útja. Olcsó közlekedés — még szociálpolitika (vagy helyes üzleti politika) —, a közlekedési eszközöknek köztulajdonba vétele már olyan szocialista városépítési politika alapja, amely lehetővé teszi a periférikus rendszert, vagyis azt, hogy a munkásság munkahelyétől távol, kertvárosokban élhessen. A szövetkezeti rendszer ma még konkurenciális intézmény, csupán a kapitalista termelést közvetítő, abba beékelődő kereskedelemmel szemben; a szocialista politika magát a *községet* teszi az elosztás adminisztratív szervévé. Tandíjmentesség, olcsó, vagy ingyenes tankönyv — szociálpolitika; a gyermeknevelésnek (anyavédelemnek) teljesen közösségi feladattá való tétele — szocialista politika. Épp ilyen élesen szembeállítható a szociálpolitika és a szocialista politika a közegészségügy, vagy a kulturális szükségletek kielégítésében is.

A munkásság községpolitikája — csak *szocialista* politika lehet. Ha ideig-óráig kénytelen szociálpolitikai engedményekkel megelégedni — tudnia kell, hogy ez csak aia-mizsna — de nem vívmány. Olajcsepp — de nem a munkásság győzelme — az új társadalmi rend megteremtéséért folytatott harcában.

Székely Béla

KÉT KÖNYVRŐL*

A külön emberért, a külön társadalomért folyó harcban legelső feladatunk a mai társadalomnak és a mai embernek megismerése. A társadalom megújításáért erősebben fellángoló küzdelemmel, a háború utáni társadalmi és gazdasági forradalmakkal egyidőben esik a társadalmi tudományok iránti érdeklődés, majd valamivel később fellép az emberi dokumentumok keresése. Az életrajzok, a memoárok, a napi életben álló ember leírása jelentkezik az irodalomban. Az emberi érdeklődés központjába az ember

* Barabás Gyula: Álmodók és lázadók. Nyíregyháza: Nyíregyházi Könyvtár.

kerül, az az ember, akinek életét különbbé, jobbá kellene tenni, az az ember, aki fejlődni és többé válni akar, a mai élet embere. Kérdésnélküli életet mutatának a mai embernek, hogy megismerje önmagát, az önmagáért való küzdelemben.

Természetes, hogy benyűnkelt ez emberi dokumentumok közül elsősorban a lentről induló és felfelé törő, az elnyomott osztályokból kikerülő életek képei érdekelnek. Ezért is örülünk Barabás Gyula regényének. A fiatal erdélyi munkás indul itt el, tapogatózó vágyakkal, tétova gondolatokkal és lassan nő ki, lassan hagyja maga mögött a falut, a kocsmát, a favágókat, a katolikus legényéletet, kinő, fel nő: emberré lesz. Az em-

berré levés pillanatában, a város fényein, a szocialistává váláson át lép előbbre a fiatal munkásember, körül néz és... itt vége a regénynek. Bizonyára folytatása is lesz még és ebben a folytatásban is megtartja majd természetes hangját, színeinek frissességét (tán leválik róla a kevés, de ma még látható érzelmesség), és modorosság nélküli merészségét. Ameddig most ért, az is örömet okozó és megbecsülendő ut. szocialista irodalom, napipolitikai pártfrázisok nélkül.

A mai dolgozó ember életét mutató másik könyv Nyíregyháza: Nyíregyházi Könyvtár. Az esetl, kis emberek életének riportjai ezek. Ami gyengébb értelemben vett riport közöttük, az, napilap hasábjaira

munka